

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Организација и делатност служби безбедности у
европским правним порецима**

(мастер рад)

Ментор

доц. др Милош Прица

Студент

Божидар Радоњић

Број индекса: М004/18-УП

Ниш, 2020.

Садржај

I УВОД	1
II РАЗВОЈ, ОДЛИКЕ И ВРСТЕ СЛУЖБИ БЕЗБЕДНОСТИ У ЕВРОПИ	6
III ИСТОРИЈАТ, ОРГАНИЗАЦИЈА И ПОСЛОВИ СЛУЖБИ БЕЗБЕДНОСТИ У ПОЈЕДИНИМ ЕВРОПСКИМ ПРАВНИМ ПОРЕЦИМА	10
1. НЕМАЧКА	10
1.1. <i>Организација и послови служби безбедности Немачке</i>	11
1.1.1. Савезна обавештајна служба	11
1.1.2. Војна контраобавештајна служба	12
1.1.3. Савезна канцеларија за заштиту Устава	12
1.1.4. Савезни криминалистички уред	13
2. ФРАНЦУСКА	15
2.1. <i>Организација и послови служби безбедности Француске</i>	16
2.1.1. Генерални директорат за спољну безбедност	18
2.1.2. Централни директорат за унутрашњи обавештајни рад	19
2.1.3. Директорат војне обавештајне службе	20
2.1.4. Директорат за одбрамбену заштиту и безбедност	20
2.1.5. Бригада за обавештајно и електронско извиђање	21
2.1.6. Централна служба за безбедност информационих система	21
2.1.7. Судска полиција	21
2.1.8. Национална комисија за контролу безбедносних пресретања	21
3. ИТАЛИЈА	23
3.1. <i>Организација и послови служби безбедности Италије</i>	24

4. ВЕЛИКА БРИТАНИЈА	28
4.1. <i>Организација и послови служби безбедности Велике Британије</i>	30
4.1.1. Здружени обавештајни комитет	33
4.1.2. Одбрамбена обавештајна служба	34
4.1.3. Комуникацијски штаб Владе	34
4.1.4. Тајна обавештајна служба (MI6)	36
4.1.5. Служба безбедности (MI5)	39
4.2. <i>Препознатљиви квалитети британске тајне службе</i>	41
5. РУСИЈА	42
5.1. <i>Организација и послови служби безбедности Русије</i>	44
5.1.1. Комитет државне безбедности	46
5.1.2. Федерална служба безбедности	48
5.1.3. Спољна обавештајна служба	53
5.1.4. Војна обавештајна служба	56
6. ИЗРАЕЛ	59
6.1. <i>Организација и послови служби безбедности Израела</i>	63
6.1.1. МОСАД	66
6.1.1.1. Пропуст и занимљивост у раду МОСАД-а	71
6.1.2. Генерална служба безбедности	71
6.1.3. Обавештајна служба министарства одбране	76
6.1.4. Центар за истраживање и политичко планирање	79
6.1.5. Национална полиција	80
6.1.6. Биро за научна питања	80
6.2. <i>Карактеристике и значај обавештајно-безбедносног система Израела</i>	81

IV ПРОБЛЕМИ СЛУЖБИ БЕЗБЕДНОСТИ И ПОТЕНЦИЈАЛНА РЕШЕЊА ЗА ЊИХОВО ПРЕВАЗИЛАЖЕЊЕ	83
V ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	87
ЛИТЕРАТУРА	91
САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ	93
SUMMARY AND KEY WORDS	94
БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА	95

I УВОД

***„Безбедност је као кисеоник. Не мислимо о њему све до тренутка када почне да недостаје. Као шећер у води-не види се, али се осети“.*¹**

Једна од основних, најзначајнијих претпоставки за укупан друштвени развој и опстанак људског друштва је безбедност. У почетку, безбедност се суштински односила на државу и на међународни политички систем а мање на појединца. Међутим, каснијим развојем процеса глобализације и интернационализације, настала је потреба стварања нових безбедносних политика држава па су се у политичкој и правној теорији и пракси појавиле и нове концепције безбедности као што је концепција безбедности појединца, која у први план примарно истиче безбедност појединца а не само државе.

На самом почетку свих друштвених, трагичних и неочекиваних сукоба на површину испливавају чињенице о свим ранијим нагађањима или предвиђањима у ком ће се правцу догађаји развијати, односно како ће рат деловати на становништво, привреду, али и на међународне и међусуседске односе. Увек се покаже да ли су и који прорачуни и војнички планови били погрешни. У том тренутку се спозна све оно о чему се претходно много размишљало, нагађало или, једноставно, у шта није могло да се верује.

Претходни рад обавештајних служби, одједном, постане видљив и сви догађаји који су годинама претходили отвореном сукобу постану јасни и логични. Тако се, на најбољи могући начин, оцењује квалитет рада обавештајне службе и преузима искуство за њено даље јачање, развијање и усмеравање. Углавном се, у току или након таквих догађаја, обавештајна служба реформише или потпуно изнова формира. Тако је, муњевито одвијање догађаја са почетка Другог светског рата натерало Француску, Енглеску и Италију да своју обавештајну службу потпуно реорганизују и да јој доделе до тада непознате задатке. Догађаји на терену су, једноставно, демантовали њихов претходни рад и процене, што је захтевало хитну реформу.

¹ Цозеф Нај, „*Како разумевати међународне односе*“, Стубови културе, Београд, 2006. стр.172.

Службе безбедности су, дакле, онај елеменат друштва који је увек на првој линији одбране или, боље речено, увек актуелан и у току са свим друштвеним догађајима у земљи, окружењу, па чак и у глобалном смислу, у зависности од аспирација државе. Управо, као такве, службе безбедности су се и прилагођавале и организовале у складу са организацијом и циљевима владајуће структуре, а које су често условљавали економски, политички и други, слични опредељујући чиниоци, укључујући и геополитички положај, као и интересе великих сила. Стално настојање управне власти да безбедносно-обавештајна заједница одоли актуелним претњама и изазовима по националну безбедност, као и да њена улога и значај буде видљива, али и да задржи појам о тајности свог рада, доводи до потребе за сталним реформисањем и реорганизовањем њене структуре.

„Писати историју било које тајне службе једнако је што и јуришати копљем на ветрењаче”.² Ова тврдња Ричарда Дикона јесте у ствари однос који научна јавност, у већини случајева, гаји према оваквим и сличним појмовима. То неповерење се, пре свега, огледа у томе да не жели да се прихвати тврдња да је рад обавештајних служби утицао и утиче на смер историјског кретања неког народа, а на другој страни не могу им се ни оспорити заслуге коју су, свакако, спречиле у потпуности или ублажиле последице светских трагичних догађаја.

Све то употпуњује и чињеница да је рад обавештајно-безбедносних служби обавијен велом тајне и да углавном није мерљив и вреднован, а обично се о њему сазнаје тек након протека неког времена, што истраживање чини компликованијим.

Оно што је карактеристично за све службе безбедности у свету јесте да њени припадници, захваљујући свом привилегованом положају и опису посла, располажу важним информацијама и извршавају специфичне задатке, те због тога поседују и одређену количину „невидљиве” моћи.³

² Ричард Дикон, „Британска обавештајна служба“, Глобус, Загреб, 1980. стр. 9.

³ Орхан Драгаш, „Савремена обавештајно-безбедносна заједница: утопија или реалност“, Рад, Београд, 2009. стр 11.

Управо та моћ их чини препознатљивим и истовремено недодирљивим, па су помоћу ње небројено пута до сада утицали на разне друштвене догађаје и потресе, као што су: настанак и престанак криза, конфликта, сукоба и ратова, настанак, успон и распад држава, па чак и на одређене токове људског друштва у целини. Наведене активности из њиховог делокруга рада одавно већ стварају дилему међу научном и стручном јавношћу да је овај посао колико частан, неопходан и важан, исто толико нечастан и сувишан.

Оно што уједињује све обавештајне службе у свету јесу предмети њиховог интересовања, који у зависности од времена у коме се одвијају представљају одговоре на актуелне ризике и претње усмерене против државе и друштва у сваком смислу. Често, услед истих или сличних изазова, службе безбедности се удружују у борби против њих, те с тим у вези и прилагођавају своје методе рада и постају ближе једна другој, како би лакше и брже постигли одређени циљ. Заједнички непријатељ, дакле, добар је разлог за удружени наступ служби безбедности и полазна основа за њихову тешњу сарадњу и међусобно прилагођавање. Светски изазови, као што су ратови, тероризам, организовани криминал и сличне активности су ове тврдње до сада много пута доказале.

На другој страни, те претње и изазови, у зависности од држава, заправо служби које су више погођене њиховим деловањем, довеле су и до потребе да се те службе, у свом деловању, прилагоде природи ових претњи, те постану више специјализоване од других у тој области, што их чини посебним, односно више специјализованим за одређену област.⁴ С тим у вези имамо службе које су, на пример, у сталном рату са терористима, због изложености националне територије терористичким претњама и нападима, или оне које су пренапрегнуте услед „растегнутих” спољнополитичких интереса своје извршне власти.

Организација служби безбедности у свету се стално прилагођава новонасталим политичким, економским, безбедносним, али и технолошким околностима, те је стога тешко одредити заједничку форму према којој функционишу све службе. Међутим, и поред свих различитости које их карактеришу, а које су засноване на околностима под

⁴ Младен Бајагић, „Методика обавештајног рада“, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010. стр. 100.

којима су настале, условима у којима делују, претњама по безбедност грађана и државе којима су окружене, као и смерницама за рад које добијају од извршне власти, међу свим службама безбедности може се дефинисати одређена заједничка црта. Она се, углавном, односи на основну организацијску структуру, односно на поделе у оквиру служби, апострофирајући њихова суштинска опредељења у раду.

Тако да у компаративном приказу служби безбедности у свету треба истаћи још и њихову поделу, која се односи на организацију служби, а према: области истраживања, карактеру циљева и положају у обавештајно-безбедносном систему, односно по организацији и начину руковођења.

Без обзира на све појединости и поделе, обавештајно-безбедносна заједница представља једну повезану целину са истим или сличним методама и усмерењима у раду, а понегде са различитим циљевима и другачијим приоритетима. Трендови и правци развоја су слични и преливају се са једних на друге, некада је то била заједничка крсташка борба против неверника, а данас се односе на тесну сарадњу у борби против заједничких изазова и претњи, попут тероризма, као и демократизацију служби безбедности, као што је то случај са њиховом демократском контролом.

Све службе безбедности у свету, иако делују на основу различитих задатака и приоритета и без обзира што своју структуру и облик деловања прилагођавају појединачним изазовима и претњама који се пред њима налазе, свој рад ипак конципирају према истим принципима, на основу којих се, и у јавној, односно државној администрацији, издвајају од осталих органа и институција. Прикупљање свих релевантних података и сумњивих кретања у друштву, а у циљу заштите уставног поретка, суверенитета и националних интереса, како на домаћем, тако и на међународном плану, основна је карактеристика њиховог деловања, док је обавештајни и контраобавештајни рад основни метод њихове активности и сврха њиховог постојања.

Повезаност служби на глобалном нивоу је очигледна, али не само у домену редовне сарадње, него и због чињенице да једни од других стално преписују искуства и методе

деловања како би унапредили свој рад. Оно што је од стране неке обавештајне или безбедносне службе, у једном делу света, препознато као претња по безбедност нације, не значи да ту врсту опасности не треба да разматрају службе безбедности, на супротном делу земљине лопте, без обзира што се на том месту таква претња, још увек, није појавила и угрозила безбедност.⁵

Данас, службе безбедности, у оквиру заједничког деловања на пољу међународне безбедности, интензивно сарађују и размењују податке у циљу заједничке борбе против тероризма, организованог криминала и других савремених безбедносних изазова и претњи. Променама у светској политици и конфронтацији великих сила долази и до подела и сврставања служби безбедности, па се тако, на глобалном нивоу, могу међу њима појавити два или више фронта.

⁵ Richard Cohen and Michael Mihalka, „*Cooperative Security - New Horizons for International Order*“, George C. Marshall Center, 2005.

II РАЗВОЈ, ОДЛИКЕ И ВРСТЕ СЛУЖБИ БЕЗБЕДНОСТИ У ЕВРОПИ

Обавештајно-безбедносне службе, у институционалном смислу, постоје од самог настанка држава и оне представљају производ сложеног и дугог развојног процеса, а њихово успостављање и функционисање се показало као неопходно за ефикасно функционисање државе, како на унутрашњем, тако и на међународном плану. Од самих почетака и стварања обриси националне државе, па све до данашњег процеса глобализације, који свакако доводи до великих промена у друштву, економији и култури, потреба за поседовањем што веће количине информација о другим државама или политичким противницима у сталном је порасту, што је довело и до константног развоја обавештајно-безбедносних служби.

Реч безбедност данас је, у готово свим језицима и културама, ушла у употребу у великом броју веома различитих друштвених области, као што су политика, здравство, информатика, екологија, спорт, психологија, економија и финансије, архитектура итд. О њеном изузетно великом значају и распрострањености најбоље говори чињеница да је она на интернету заступљенија од речи Бог, рат или политика⁶. С тим у вези службе безбедности, као институције које су носиоци и протагонисти свих активности које се наслањају на појам безбедности укључене су у све друштвене токове, које, већ по обичају или правилу, контролишу и усмеравају.

Тако је постало незамисливо да се велике и значајне политичке или економске одлуке не доносе или не реализују помоћу апарата службе безбедности. Рад служби безбедности у новијој историји, која почиње од краја Другог светског рата и формирања блоковске поделе, па све до арапског пролећа и најновијих дешавања у Сирији, прати и теоријско-научна дисциплина која повезује методе, догађаје, резултате и природу рада обавештајно-безбедносне заједнице, те их ставља у научне оквире дајући им и образовну тежину.

⁶ Филип Ејдус, „*Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*“, Службени гласник, Београд, 2011. стр. 21.

На основу тога, данас могу да се изучавају различити приступи у формирању и организовању служби безбедности, а све у зависности од околности у којима одређена држава постоји и које циљеве тежи да оствари у смислу очувања безбедносног поретка. Околности које диктирају приступ у одређивању организације и функционисања обавештајно-безбедносног сектора су, углавном, условљене геостратешким положајем државе, непосредним окружењем, политичком и спољнополитичком опредељењу, економијом и јачином војне силе. Поред ових околности, свакако, треба издвојити и актуелне изазове и претње, које у безбедносном смислу знатно утичу на формирање обавештајно-безбедносне заједнице. У односу на ове услове стварају се и службе безбедности, које карактеришу специфичности у раду и организацији.

Безбедност је, дакле, сталан процес тражења адекватног одговора за актуелне претње и изазове, а пошто се ради о комплексном појму чија функција превазилази националне границе, удруживање безбедносних структура је неопходно ради делимичног или потпуног остваривања ове функције. Службе безбедности и друге институције које се баве овим претњама и изазовима су, заправо, носиоци тих активности и представљају институционални одговор друштва на ове претње.

Улога служби безбедности јесте управо у томе да успоставе, сачувају и одрже потребан ниво безбедности за несметан опстанак и развој друштва, а у смислу претходне тврдње то би значило да не дозволе да ниједна од наведених претњи или безбедносних изазова у свету, региону или код нас угрози безбедносни поредак друштва. Да би се тај циљ постигао сарадња између полиције и служби безбедности је неопходна, како на националном, тако и на наднационалном нивоу, јер најновији ризици и претње које нарушавају безбедност грађана и државе су, управо, тероризам и организовани криминал.

„Управо веза између полицијског и обавештајног рада је главна тема савремених дискусија о безбедности, при чему постаје све јасније да полицијски рад у сфери јавне безбедности без истовременог преузимања обавештајних компетенција, овлашћења и задатака од традиционалних служби државне безбедности, није адекватна стратегија за борбу против организованог криминала и тероризма, који су и сами више засновани на

сопственом обавештајном раду”⁷, наводи као доказ овим тврдњама у својој студији Александар Фатић.

Положај служби безбедности у савременом управном систему, заправо, означава степен развоја демократије и организовања друштва, те говори о нивоу на коме се налази правни систем и целокупна друштвена свест. На другој страни службе безбедности, својим деловањем, знатно доприносе усмеравању кретања друштва, омогућавају му несметан развој, економски и сваки други просперитет, штитећи га од унутрашњих и спољних претњи, односно доприносе квалитетнијем и сигурнијем друштву. Стављање служби безбедности у оквиру цивилне контроле и јавне управе изазов је са којим су се сусреле све озбиљне државе и администрације које су, упркос свему, истрајале у овој намери.

Када у обзир узмемо службе безбедности у европским правним порецима, можемо уочити бројне занимљивости и специфичне карактеристике, стога је и изазов анализирати их и упоређивати, јер ретко где величина територије може представљати критеријум за начин функционисања безбедносних служби као што је то случај у Европи, мислећи најпре на Израел, сконцентрисан на одбрану и опстанак, или насупрот овој држави силе које имају претензије и ван својих граница (Француска, Велика Британија, Русија и Немачка).

Поред ових карактеристика, службе безбедности, могу бити и идеолошки обојене, што им даје додатни печат посвећености у раду. То је карактеристично за диктаторске режиме где је организација њиховог деловања постављена у условну везу са владајућом гарнитуром. То значи да се службама дају већа овлашћења и привилегије, све док доприносе опстанку и учвршћивању владајуће партије и елите.

На другој страни су демократски режими чије службе безбедности функционишу, у формалном смислу, у оквиру званичних институција и надзорних тела, а на основу постојећих закона, где постоји воља од стране државе да рад служби буде уређен и да одговорају пред надлежним институцијама за своје активности. Такве државе овакав

⁷ Александар Фатић, „Организовани криминал и обриси нове структуре безбедности у Европи“, Гласник адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, 2010. стр. 24.

систем рада служби безбедности сматрају цивилизацијским вредностима, те их, у оквиру међународних тела, пропагирају и намећу и другим државама које се опредељују за реформске процесе унутар својих обавештајно-безбедносних структура.⁸

Симбиоза ова два приступа у организовању служби безбедности је могућа и присутна је у, углавном, територијално великим, многољудним и, у спољнополитичком смислу, пренапрегнутих држава, које промовишући културне и економске вредности својих земаља, у ствари, шире утицај на друге државе у региону или у свету. На тај начин се и извозе вредности једне земље у другу, а у последње време је популарна кованица која говори о „извозу демократије”.

Наведене сличности и разлике служби безбедности у свету, које су условљене различитим чиниоцима, свакако да остављају траг у успостављању и организовању обавештајно-безбедносне заједнице. На својим и туђим искуствима се организују службе безбедности, те се гледа и положај, улога и значај државе, а одређени утицаји споља се прихватају као позитиван пример, док се други одбацују и сматрају непожељним, али све то на основу оснивачких опредељења и циљева државе и служби безбедности.

Спремност и способност служби безбедности и данас, баш као и у ранијим периодима, зависи од степена обучености и мотивације кадрова, затим од економских могућности државе, патриотских уверења, али и снаге структуре на којој почива управна организација државе, заснована на позитивним правним актима. У наставку рада је неопходно посветити пажњу најразвијенијим европским државама, чије службе безбедности имају чврсто устројену организацију, те захваљујући тој чињеници успешно остварују своју функцију. Међутим, чак и у најефикаснијим обавештајно-безбедносним системима долази до пропуста у функционисању, који се морају поменути и из стручног угла анализирати, а све чешће се долази и до питања неопходности тешње сарадње зарад решавања горућих националних и регионалних проблема.

⁸ Весна Петровић, „*Међународни поступци за заштиту људских права*“, Београдски центар за људска права, Београд, 2001.

III ИСТОРИЈАТ, ОРГАНИЗАЦИЈА И ПОСЛОВИ СЛУЖБИ БЕЗБЕДНОСТИ У ПОЈЕДИНИМ ЕВРОПСКИМ ПРАВНИМ ПОРЕЦИМА

Говорити о организацији и деловању појединих, па чак и неких водећих, служби безбедности у свету је незамисливо, а да се претходно не размотри структура и утицај моћних обавештајно-безбедносних институција. Иако су циљеви исти, организација, вертикална и хоризонтална структура, надлежности, методе деловања, као и историјски и искуствени основ из кога су настале се разликују између обавештајно-безбедносних служби водећих и најразвијенијих држава Европе. Оне своју економску и политичку моћ и утицај, управо преко својих обавештајно-безбедносних и дипломатских институција преливају у друге државе, које сматрају сферама свог утицаја.

1. НЕМАЧКА

Током дуге историје свог постојања немачке обавештајно-безбедносне структуре биле су већим делом производ светских политичких и економских односа, док су сопствене потребе и интереси били у другом плану. Стога се у историјском развоју немачког безбедносно-обавештајног сектора од формирања Пруске државе, па пре, за време и после Првог светског рата, затим периода Трећег рајха и Хитлерове доминације, Другог светског рата, те периода поделе Немачке и „Хладног рата“, уочавају потпуно различите фазе деловања и улоге у друштву и на међународној сцени.

У смислу присуства различитих утицаја веома је значајан историјски период након Другог светског рата, када је држава била подељена на два потпуно различита и међусобно супротстављена система што се, свакако, одразило и на уређење и организацију обавештајних служби. Мировним уговором, након Другог светског рата, Источна Немачка је била окупациона зона Совјетског Савеза, док је Западна била под окупацијом Сједињених Америчких Држава, Велике Британије и Француске.

Будући да је Немачка једна од најутицајнијих и економски најразвијенијих држава света, а свакако „угаони камен“ Европске уније и битан члан НАТО-а, званични врх Берлина перманентно прати, анализира и реагује на сва збивања на глобалном плану која могу

угрозити интересе ове државе, као и наднационалних структура у којима она активно партиципира. Стога је терористички напад Ал Каиде на САД 11. септембра 2001. године навео државни врх Немачке да приступи доношењу новог концепта унутрашње безбедности, али и стварању услова за учешће у међународној борби против тероризма.

1.1. Организација и послови служби безбедности Немачке

У Немачкој постоји неколико безбедносних служби које су непосредно или посредно укључене у борбу против тероризма. У питању су *Савезна обавештајна служба* (Bundesnachrichtendienst), *Војна контраобавештајна служба* (Militärischer Abschirmdienst), *Савезна канцеларија за заштиту Устава* (Bundesamt für Verfassungsschutz) и *16 државних канцеларија за заштиту Устава* (Landesbehörden für Verfassungsschutz), као и *Савезни криминалистички уред* (Bundeskriminalamt).

1.1.1. Савезна обавештајна служба (BND)

Савезна обавештајна служба (BND), основана 1955. године са седиштем у Пулаху код Минхена, задужена је да прикупља обавештајне податке, било цивилног, било војног карактера, у иностранству за потребе Савезне Владе. Овом службом руководе председник и три потпредседника, а налази се под контролом канцелара. Као водећа обавештајна служба у Европској унији, на веома офанзиван и ефикасан начин прикупља податке политичког, безбедносног и војног карактера изван граница Немачке, чиме директно утиче на спољнополитичку оријентацију државе и доношење других важних одлука у Берлину.

У оквиру BND постоји укупно 12 одељења:

- 1) Информациони центар за координацију и управљање (Führungs und Informationszentrum - GL),
- 2) Специјализована служба за подршку (Unterstützende Fachdienste - UF),
- 3) Одељење за координацију и управљање спољним везама BND у иностранству и Немачкој (Auslandsbeziehungen - EA),
- 4) Одељење за прикупљање информација техничким средствима - SIGINT (Technische Aufklärung - TA),

- 5) Одељење за регионалне анализе (Regionale Auswertung und Beschaffung - LA/LB),
- 6) Одељење за међународни тероризам и организовани криминал (Internationaler Terrorismus und Internationale Organisierte Kriminalitat - TE),
- 7) Одељење пролиферације (Proliferation, ABC – Waffen, Wehrtechnik - TW),
- 8) Одељење за безбедност особља (Eigensicherung - SI),
- 9) Одељење за техничку подршку (Technische Unterstützung - TU),
- 10) Одељење за технички развој (Technische Entwicklung - TK),
- 11) Централно одељење за организацију развоја, персонално управљање, обуку и финансије (Zentralabteilung - ZY) и
- 12) Одељење за релокацију службе у Берлин (Gesamtumzug - UM).

1.1.2. Војна контраобавештајна служба (MAD)

Војна контраобавештајна служба (MAD), са седиштем у Келну и јединицама у четрнаест других немачких градова, део је немачких савезних оружаних снага (Bundeswehr) задужен за прикупљање војних контраобавештајних података и откривање „противуставних активности“, саботаже и шпијунаже у оквиру Bundeswehr-а. Правни основ за деловање MAD је Закон од 20.12.1990. са изменама и допунама у члану 8. Закона од 22.04.2005. године.

Приликом излагања о MAD треба имати у виду шири контекст будући да је после 2001. године започело темељно преоријентисање читавог Bundeswehr-а са традиционалних задатака и његово фокусирање на борбу против тероризма и других савремених опасности. Стога је у оквиру немачке војске формирана антитерористичка јединица Kommando Spezialkraft (KSK) која делује у оквиру 4. немачке дивизије за брзе интервенције.

1.1.3. Савезна канцеларија за заштиту Устава (BfV)

Савезна канцеларија за заштиту Устава (BfV) је служба у оквиру Министарства унутрашњих послова, са седиштем у Келну, надлежна за прикупљање обавештајних података у земљи. Истовремено, BfV је и немачка тајна полиција. Осим министра унутрашњих послова, контролу њеног рада врше Парламент Немачке - Бундестаг, савезни

повереник за заштиту података и друге савезне институције. Заједно са државним канцеларијама (Landesbehorden fur Verfassungsschutz - LfV), чији рад координира, BfV је задужена за прикупљање обавештајних података о претњама демократском поретку, опстанку и безбедности федерације или једне од њених држава, као и о мирној коегзистенцији народа. Такође, у њеној надлежности су и контраобавештајна делатност и контрасаботажа.

BfV је у прошлости трпела оштре критике и то најчешће због пропуста у раду својих антитерористичких сегмената. После 11. септембра 2001. године откривено је неадекватно постављање према појединим припадницима Ал Каиде који су наведени терористички напад припремали управо на немачкој територији. Код многих грађана ова чињеница је довела до урушавања поверења у BfV и изазвала страх да њихова безбедност, па и сами животи, релативно лако могу бити угрожени. У актуелном периоду овој служби се замера превелика тајност у раду и неуспело оперативно комбиновање, односно покушаји да се контролишу и усмеравају активности ултрадесничара – неонациста, што је довело до велике афере због најмање десет убистава која су у дужем временском периоду починила лица из ове категорије екстремиста.

1.1.4. Савезни криминалистички уред (ВКА)

Савезни криминалистички уред (ВКА), са седиштем у Висбадену, основан 1951. године са циљем координације рада савезних и покрајинских служби криминалистичке полиције, подређен је Савезном министарству унутрашњих послова. У надлежности ове службе је сузбијање тзв. политичког криминалитета у који спада и тероризам. Сходно томе, треће од укупно девет одељења – Serious and Organised Crime (SO) – ангажовано је на пословима искорењивања озбиљног и организованог криминала, укључујући и тероризам. У оквиру SO налази се Јединица за сузбијање тероризма састављена од секција за анализу и истраге, прикупљање информација и истраживања.

Из надлежности ове јединице изузет је екстремно десничарски тероризам, који сузбија Одељење државне безбедности, састављено од две истражне јединице и јединице за

подршку.⁹ Почетком 2009. године ступиле су на снагу измене и допуне Закона о федералној канцеларији криминалистичке полиције, којима су делом проширена овлашћења ВКА, тако да у њену надлежност од тада спада и борба против претњи које се правно могу квалификовати као међународни тероризам. Новим овлашћењима ВКА, под веома строгим условима, одговарајућим информатичким софтверима, има право да изврши даљинску претрагу компјутерског хард драјва, прикупљујући податке са информационих система техничким средствима како би осујетила евентуалне терористичке претње.

С обзиром на то да је ВКА надлежна за заштиту безбедности највиших државних званичника и њихових гостију из иностранства, као и страних дипломата који су честа мета терориста, може се рећи да је та служба и на наведени начин усмерена на борбу против тероризма. Такође, у оквиру ВКА делује Финансијска обавештајна јединица која је у прошлости дала значајан допринос у пресецању противуставне делатности фракције Црвене армије и откривању извесног броја „спавача“ из редова радикалних исламиста у Немачкој.

⁹ Милан Милошевић, Зоран Срећковић, „Безбедносне службе света“, Медија Центар, Београд, 2010.

2. ФРАНЦУСКА

На темељима започетих колонијалних освајања Француска развија своје обавештајне активности, али до видљивих помака, нарочито у организацији полицијских и обавештајних установа и послова, долази тек за време владавине Луја IX (1214-1270).

Доношењем првог закона о регулисању полицијских послова, Луј IX доприноси развоју обавештајних активности са освртом на дипломатију. Идејно се сматра творцем обавештајне службе Француске као посебног државног органа, а и зачетником контрашпијунаже. Основао је и тзв. “Црни кабинет“ са идејом да та установа заједно са краљевском поштом спроводи цензуру писама. Луј IX је показивао велико неповерење према страним изасланицима, сматрајући их „привилеговним шпијунима“, а и сам је користио тај метод рада, шаљући „верне пријатеље“ у противнички простор.

Даљи развој безбедносних служби у Француској везује се за кардинала Ришељеа (1585-1642) који је основним средством у борби против непријатеља сматрао подривање изнутра. Основао је француску војно-политичку обавештајну службу, коју је успешно користио као оруђе извршне власти.

Свој допринос у развоју обавештајно-безбедносног система Француске дао је и Луј XIV (1638-1715) који је формирао прву модерну политичку полицију, тзв. „Биро безбедности“, чија је основна делатност била тајна контрола грађана. Недуго затим, тачније 1795. године, доношењем прописа о одговорности полиције за унутрашњу безбедност државе, формиран је и Биро за тајну службу министарства рата.

Наполеон Бонапарта је први, на конкретан начин, осим на унутрашњем, радио и на иностраном плану безбедносних служби, па је тако, пред крај његове владавине, устројен „Обавештајни биро“ у Бечу, који је служио за изнуђивање информација од непријатеља и врбовање страних држављана за рад у француској тајној служби.

Нови талас идеја за реформу служби безбедности у Француској (с краја прошлог века) представља само наставак мисије започете пре 35 година, а чији је идејни творац био Шарл де Гол. Неке од карактеристика ових замисли јесу смањење новчаних средстава за нуклеарни програм, али и реформе у војсци, чиме су омогућене интервенције на тлу друге државе. Жеља Париза је та да обавештајна служба буде апсолутни приоритет, чиме би јој се омогућила већа војна и политичка аутономија, зарад заштите националних интереса али и успешне борбе против тероризма, који Француској представља посебан проблем, нарочито од 2002. године када се нашла на удару Ал Каиде која је у бомбашком нападу у Карачију убила једанаест припадника француске морнарице.

2.1. Организација и послови служби безбедности Француске

Француска има децентрализован систем обавештајно–безбедносних служби, који се значајно разликује од система формираних код њених партнера из НАТО пакта. Поред комплексности, карактерише га и непостојање уобичајене парламентарне и друге независне контроле. Политичка контрола над радом свих обавештајних и безбедносних служби поверена је врху извршне власти, а реализује се посредством различитих координационих тела којима председавају председник и премијер.

Најзначајније такво тело је Међуресорски комитет за обавештајне послове (Comité interministeriel du renseignement - CIR). Такође, Француска се разликује од већине европских земаља и по непостојању централне обавештајне установе. Наиме, све француске обавештајно-безбедносне службе су ресорне и делују као организационе целине у оквиру Министарства националне одбране и Министарства унутрашњих послова.

На челу обавештајно-безбедносног система Републике Француске налази се мноштво саветодавних, координационих и надзорних тела и комитета. Дуги низ година најзначајније тело био је Међуресорски комитет за обавештајно-безбедносне послове (ЦИР) основан 1959. године. На основу Уредбе из 1989. године ЦИР је био задужен за утврђивање националних смерница за деловање француског обавештајно-безбедносног система и координацију рада и сарадње свих чланица обавештајно-безбедносног система.

ЦИР се састајао најмање једном годишње, њиме је председавао премијер, а чланови су били министри иностраних и унутрашњих послова, националне одбране, економије, финансија и буџета, индустрије, истраживања и телекомуникација, и директор Генералне дирекције за спољну безбедност. Поред премијера, посебна овлашћења у погледу рада ЦИР-а имао је и секретар одбране.

ЦИР је 2010. године прерастао у Национални обавештајни савет (ЦНР) на основу Декрета из 2009. године, који је преузео целокупну надлежност ЦИР-а. Као и у време рада ЦИР-а, новом Савету (ЦНР) по аутоматизму је подређен Генерални секретаријат за одбрану и националну безбедност (СГДСН), који је Декретом из 2009. године и Законом о војном планирању 2009–2014. године наследио Генерални секретаријат за националну одбрану (СГДН).

Тај секретаријат је орган састављен од професионалаца и функционера свих обавештајно-безбедносних установа, који свакодневно обављају функције координације и усмеравања рада свих субјеката обавештајно-безбедносног система, а састоји се од Дирекције за општу управу и Дирекције за међународне и стратешке послове и технологије.

Од свих европских држава Република Француска једна је од оних које имају највише искустава у обавештајном и контраобавештајном супротстављању савременим безбедносним претњама (тероризму, организованом криминалу...). На то указује савремен и веома моћан обавештајно-безбедносни систем, који има дугу традицију развоја. Основу његовог деловања представља политичко-правни систем Француске, који је својеврсна комбинација председничког и парламентарног система. На челу државе је председник, који има и одређене прерогативе извршне власти, уз постојање парламентарног учешћа.

Француски обавештајни систем састоји се од војних и цивилних агенција које одговарају извршној власти (извршном огранку или представништву). Цивилни обавештајни систем је усмерен ка контраобавештајном раду и националној безбедности. Ово захтева не само знатну националну обавештајну и безбедносну структуру, већ и испомоћ и сарадњу покрајинских безбедносних агенција за спровођење закона. У спољнообавештајном раду

примат има војска. Ова подела моћи даје војним и цивилним агенцијама сопствену de facto надлежност у сфери обавештајног рада.

У обавештајно-безбедносној концепцији Француске и даље доминира војни фактор што је директна последица улоге Француске у НАТО пакту и Европској унији, али и тенденције да се тачно и благовремено предвиђање догађаја од значаја за заштиту националне територије од тероризма, сецесије и сличних појава, сврстају у основне задатке француске армије.

Француска има осам обавештајно-безбедносних служби, а у питању су:

- 1) *Генерални директорат за спољну безбедност* (Direction générale de la sécurité extérieure),
- 2) *Централни директорат за унутрашњи обавештајни рад* (Direction centrale du renseignement intérieur),
- 3) *Директорат војне обавештајне службе* (Direction du renseignement militaire),
- 4) *Директорат за одбрамбену заштиту и безбедност* (Direction de la protection et de la sécurité de la défense),
- 5) *Бригада за обавештајно и електронско извиђање* (Brigade de renseignement et de guerre électronique),
- 6) *Централна служба за безбедност информационих система* (Service central de la sécurité des systèmes d'informations),
- 7) *Судска полиција* (Direction centrale de la police judiciaire) и
- 8) *Национална комисија за контролу безбедносних пресретања* (Commission nationale de contrôle des interceptions de sécurité).

2.1.1. Генерални директорат за спољну безбедност

Генерални директорат за спољну безбедност је спољна војна обавештајна служба која под контролом француског министра одбране ради упоредо са Централним директоратом за унутрашњи обавештајни рад на прикупљању података и пословима националне безбедности, спроводећи паравојне и контраобавештајне операције у иностранству, укључујући и оне које за циљ имају обрачун са терористичким групама опасним по

Француску. Као и код других обавештајних агенција, детаљи о операцијама и организацији нису доступни јавности. У оквиру овог органа делује посебна Дирекција за стратегију која тесно сарађује са Министарством иностраних послова и разматра документе о доктрини и генералној оријентацији, процењује могућност превладавања одређених политичких опција на дужи рок и томе слично. Поред ње, у Директорату делују: Дирекција за истраживање, Дирекција за контрашпијунажу, Дирекција за проучавање и документацију, Дирекција за акције, Служба техничког материјала, Финансијска и кадровска служба, Дипломатски саветник и Саветник за психологију.

2.1.2. Централни директорат за унутрашњи обавештајни рад

Централни директорат за унутрашњи обавештајни рад почео је са радом 2008. године, а по моделу на амерички федерални биро - FBI. Овај Директорат је строго централизована територијална служба безбедности, с тим што ради реализације својих контраобавештајних активности и послова има право да делује офанзивно према другим државама. Директно је одговоран министру унутрашњих послова, има централу и шест управа. У делокруг рада улазе следећи послови: праћење, тајна контрола и спречавање свих видова тајне активности усмерене против Француске из иностранства; надзор над радом политичких удружења и организација у Француској и изван ње; обезбеђење нуклеарних тајни Француске; заштита од економско-индустријске шпијунаже; контрола дневне штампе и других публикација; увид у активности емиграната са екстремним ставовима и понашањем; прикупљање дневних информација из штампе и полицијских извештаја на основу којих израђује прегледе у циљу обавештавања Владе; присуствовање заседањима скупштина области и округа, као и скуповима политичких удружења и организација; вршење надзора над сумњивим групама, организацијама и појединцима (студентске и синдикалне организације, мировни покрети, организације и клубови емиграната итд.); контрола граничних прелаза у сарадњи са ваздушном и граничном полицијом; откривање и праћење појединачних и групних потенцијално опасних манифестација класичног криминалитета (насиље, промет наркотика...).

2.1.3. Директорат војне обавештајне службе

Директорат војне обавештајне службе представља обавештајну службу створену 1992. године ради отклањања слабости у обавештајном раду војне природе уочених током Заливског рата. У оснивачком акту, као делокруг рада, наводи се планирање, координација, прикупљање и коришћење података само војне природе. У међувремену је овај орган почео да се бави и прикупљањем свих обавештајних података од војног значаја, укључујући стратешки и политички обавештајни рад. Ова служба је апсорбовала дотадашњу делатност Центра за експлоатацију обавештајних података, чији је задатак био аналитичка обрада података, израда обавештајних материјала и њихова дистрибуција јединицама, штабовима и командама, као и планирање и усмеравање осталих видова обавештајне активности. Служба Директората је организована на сличним принципима као и ЦЕРМ. Већина података добија се анализом сателитских и других електромагнетних снимака, и у томе се максимално ослања на Бригаду за обавештајно и електронско извиђање. Ова служба је потчињена Министарству националне одбране.

2.1.4. Директорат за одбрамбену заштиту и безбедност

Директорат за одбрамбену заштиту и безбедност је војна обавештајна служба, формирана после Другог светског рата као контраобавештајна служба за заштиту установа, команди и јединица оружаних снага Француске. Редифиниција ове службе извршена је Декретом од 1979. године, па је данас преваходно задужена за контрашпијунажу и борбу против мафије. Имајући у виду повезаност појединих страних шпијуна и носилаца организованог криминала са међународним тероризмом, овај орган се налази у прилици да кроз обављање својих примарних задатака долази до података од значаја за антитерористичке напоре француског обавештајно-безбедносног система у целини. Нема извршна овлашћења и по томе је атипична политичка полиција тј. служба безбедности, која се састоји из следећих одељења:

- 1) Одељење за истраживање и експлоатацију,
- 2) Одељење за индустрију,
- 3) Одељење које обавља административне и организационе послове и
- 4) Одељење које се бави анализирањем рада и израдом докумената корисницима.

2.1.5. Бригада за обавештајно и електронско извиђање

Бригада за обавештајно и електронско извиђање формирана је 1993. године да би решила обавештајне недостатке уочене током Заливског рата, а по идеји тадашњег министра унутрашњих послова. Она пружа подршку Министарству одбране и војној команди кроз праћење различитих комуникационих и других сигнала, као што су радари, што може бити корисно и у борби против тероризма. У ту сврху контролише и управља објектима који се налазе на више локација. Поред пружања обавештајних сигнала, Бригада такође пружа савете и помоћ оружаним снагама по питању сигурности комуникација и система информационе технологије.

2.1.6. Централна служба за безбедност информационих система

Централна служба за безбедност информационих система има сличну улогу као и Бригада за обавештајно и електронско праћење, уз додатак да је ова служба одговорна и за регулисање употребе криптосистема, односно за заштиту истог.

2.1.7. Судска полиција

Судска полиција води и координира акције полиције и Жандармерије против организованог криминала, било да се ради о кривичном делу или финансијској активности, у сарадњи са другим државним органима (царина, управа прихода, трезор).

2.1.8. Национална комисија за контролу безбедносних пресретања

Национална комисија за контролу безбедносних пресретања као главни задатак врши проверу законитости прислушкивања, али се издваја од осталих безбедносних служби Француске по томе што тесно сарађује са осталим органима, те је неретко случај да од извештаја ове Комисије остале службе предузимају даље кораке у решавању проблема

било од националног, било од међународног интереса, с тим што је тада неопходна и дозвола Министарства спољних послова друге државе за даљу сарадњу.

3. ИТАЛИЈА

Почеци безбедносно-обавештајних активности Италије везују се још за период Римског царства, тачније за време режима једног од најзначајних војсковођа и политичара Корнелија Сципиона Африканца. Својом мудром тактиком и „шпијунажом“ успео је да савлада Ханибала у бици код Заме и тако оконча Други пунски рат, а управо тим тријумфом остао је упамћен у историји Римског царства.

Ипак, озбиљне реформе у организацији и деловању служби безбедности настају након Првог светског рата, оснивањем две партијске обавештајно-безбедносне организације, а у питању су били Уред за политичке истраге и Добровољачка организација за сузбијање антифашизма. Потоња служба није испуњавала захтевне критеријуме власти након Другог светског рата, па је потпуни примат добила новооснована Обавештајна служба оружаних снага, која обједињује рад свих служби за оперативне ситуације свих оружаних снага. Ова организација је одговорна за све задатке који се односе на заштиту војних тајни од националног интереса, чиме добија приоритет у одлучивању у односу на остале организације при Министарству унутрашњих послова.

Међутим, када говоримо о систему служби безбедности и деловању истих у Италији данас не можемо повући паралелу са безбедносним службама све до последњих двадесетак година прошлог века. Обриси савременог обавештајног система се дају уочити са првим терористичким претњама по територију и становништво Италије, а који се везују за период седамдесетих година прошлог века и деловање анархистичко-комунистичке организације Црвене бригаде, која је недуго након оснивања прерасла у терористичку организацију, којој је главни задатак био стварање комунистичког друштва кроз оружану борбу против власти Италије. Припадници Црвених бригада извршили су бројне нападе на политичаре, трговце и судије, па су тако 1978. године извршили атентат на премијера Алда Мора.

Као посебан вид терористичке претње у Италији фигурира и деловање северно-италијанских сепаратиста што је 1997. године довело до акције антитерористичке Групе за специјалне операције при карабињерским снагама у којој је приликом јуриша на торањ Светог Марка у Венецији ухапшено неколико присталица наведених идеја.

Сви побројани безбедносни изазови утицали су на доношење адекватних мера везаних за рад надлежних служби, а пре свих специјалне полиције и тужилаца у чијем делокругу се налази тероризам. Поред тога, поштрена је казнена политика и уведене су ефикасније процедуре за заштиту јавних установа.

3.1. Организација и послови служби безбедности Италије

Обавештајно-безбедносни систем Републике Италије обухвата органе и организације одговорне за заштиту Републике против сваке врсте претње, а чине га *председник Савета министара*, *Међуресорни одбор за безбедност Републике* (Comitato Interministeriale per la Sicurezza della Repubblica), *Дирекција за информациону безбедност* (Dipartimento delle Informazioni per la Sicurezza), *Министарство унутрашњих послова*, *Министарство одбране*, *Обавештајна агенција за спољну безбедност* (Agenzia Informazioni e Sicurezza Esterna) и *Обавештајна агенција за унутрашњу безбедност* (Agenzia informazioni e sicurezza interna).

Управљање обавештајно-безбедносним системом је поверено политичком органу, тачније Међуминистарском комитету за обавештајни рад и безбедност (Comitato interministeriale per le informazioni e la sicurezza). Ово је установа извршне власти, на чијем челу је премијер, а чланови су министри иностраних и унутрашњих послова, одбране, правде, финансија и индустрије. Овај саветодавно-политички орган је задужен за утврђивање генералних смерница и пружање савета обавештајним и безбедносним службама, давање оцене стања безбедности и политичку контролу деловања обавештајних и безбедносних служби у Италији. Поред ових мера, контрола се спроводи и кроз законодавну власт преко Парламентарног комитета за контролу који се састоји од осам чланова, четири представника Дома парламента и четири представника Сената.

Кључну улогу у борби против тероризма има Министарство унутрашњих послова, док одређене надлежности у тој области имају и министарства одбране, здравља, инфраструктуре и транспорта, а Министарство економије и финансија има водећу улогу у заустављању финансирања терориста. Унутар Министарства унутрашњих послова налази се Обавештајна служба за заштиту демократије, на чијем челу је директор који директно одговара надређеном министру. Иако је у суштини ресорна служба, у стварности делује као самостална специјализована контраобавештајна установа италијанске Владе, са великим степеном независности, која је подељена у секторе (контратероризам, компјутерски криминал и контраобавештајни рад).

Поред МУП-а, и поменуто Министарство одбране поседује специјализовану службу, а то је Војна обавештајно-безбедносна служба која је задужена за обавештајне и контраобавештајне послове, а то су прикупљање обавештајних информација политичке, економске и војне природе, контраобавештајни рад и контрашпијунажа. Директор службе је официр са чином генералпуковника, односно адмирала. Централа службе је организована по управама, а велики број запослених се усавршава на обавештајним курсевима Пентагона. Ова установа обједињује обавештајне службе свих видова оружаних снага и сопствене обавештајне потенцијале, пре свега Обавештајну службу копнене војске (састоји се из четири одсека) и Обавештајну службу ратне морнарице, која за задатак има истраживање поморских потенцијала страних оружаних снага.

Када је реч о антитерористичкој делатности, посебно треба истаћи улогу Државне полиције (Polizia di Stato) при Министарству унутрашњих послова која обухвата и саобраћајну, железничку, имиграциону, граничну, поштанску и комуникациону полицију. Део Државне полиције су и специјалне јединице које могу да буду распоређене по читавој територији како би изводиле високоризичне операције, као што су талачке ситуације и неутрализација терориста.

Италија има и војни корпус – карабињере¹⁰, који спроводе полицијске активности међу цивилима, а за свој рад одговарају Министарству одбране и Министарству унутрашњих послова, док за заштиту италијанских дипломатских представништава у иностранству одговарају Министарству спољних послова. За борбу против тероризма, али и прикупљање обавештајних података, истраживање терористичких организација и реаговање у високоризичним ситуацијама задужена је елитна јединица GIS (Gruppo di Intervento Speciale) која је део карабињера.

У антитерористичким напорима Италије активно учествују Обавештајна агенција за спољну безбедност и Обавештајна агенција за унутрашњу безбедност. Најпре поменута служба је одговорна за прикупљање и обраду свих обавештајних података који служе за одбрану независности, интегритета и безбедности земље од претњи, укључујући и терористичке нападе, пореклом из иностранства, док потоња исте активности врши на територији Италије. Оне обављају безбедносно-обавештајне активности ради заштите политичких, војних, економских, научних и индустријских интереса Италије, идентификује и супротставља се шпијунским активностима које се спроводе против Италије, затим тероризму и пролиферацији стратешког материјала, као и другим активностима на штету националних интереса.

У извршавању задатака и послова из своје надлежности, а у складу са Уставом и законом, оне имају право да користе разне тзв. оперативне алате, који подразумевају употребу докумената за прикривање идентитета, извођење симулованих правних послова и пружање симулованих правних услуга, пресретање комуникација како би спречили терористичке, субверзивне или активности „мафијашког“ типа. Ради вршења својих задатака и послова, службена лица ових органа имају право приступа базама података и архивама јавне администрације и јавних комуналних предузећа. Могу да делују и изван граница Италије, али само ако је активност којој се супротстављају у вези са активношћу започетом у оквиру граница ове земље. Обе службе су директно одговорне председнику

¹⁰ Карабињери углавном потичу из конзервативних породица, стога се сматра да су под снажним утицајем италијанске деснице.

Савета министара, а редовне извештаје подносе министру одбране, министру иностраних послова и министру унутрашњих послова о питањима из њихове надлежности.

4. ВЕЛИКА БРИТАНИЈА

Иако је, по правилу, рад тајних служби обавијен велом тајни, за безбедносни систем Велике Британије постоје многобројне анегдоте и легенде, а све захваљујући неприкосновеној организацији и ефикасном деловању припадника служби безбедности.

Најпре, као највећа колонијална сила својевремено, Велика Британија је имала изражене спољнополитичке амбиције, те је било неопходно, поред оружане силе, изградити и снажан обавештајни апарат који би успешно обављао предвиђене задатке. Осим тога, одабир људи ангажованих на овим пословима био је изузетно квалитетан, а рад у британској тајној служби је био посебно вреднован у друштву. О овој престижној чињеници говори и податак да су чланови тајних служби својим потомцима остављали одређене писане трагове, чиме су, несумњиво, доприносили ширењу култног лика и дела британских служби безбедности, али и истицали колико су поносни били на свој рад.

Дирекција војно-обавештајне службе Велике Британије је од 19. века била део Ратног Кабинета. Током Другог светског рата, одсеци су нумерисани и често називани „М.И. + број“. Биро тајне службе (савремена тајна служба) устројен је 1909. године на заједничку иницијативу Адмиралитета Велике Британије и Ратног Кабинета, како би се вршила контрола операција тајних обавештајних служби у земљи и иностранству. Био је подељен на војне и поморске одсеке који су се временом специјализовали за спољну шпијунажу и унутрашњу контраобавештајну делатност. Током Првог светског рата, 1916. године, два одсека су подвргнута административним променама, тако да је унутрашња секција за контраобавештајну делатност постала Дирекција војно-обавештајне службе Одељак 5 (MI5), а инострани део постао је Дирекција војно-обавештајне службе Одељак 6 (MI6), па су то имена по којима су и данас позната Служба безбедности и Тајна обавештајна служба.

Кабинетов Одбор за тајне службе, 1919. године, препоручио је да се креира агенција за пробијање шифри/кодова, а иста је основана под називом *"Кодекс Владе и школа шифровања"*. Ова организација је у јуну 1946. године преименована у „Владин штаб за

комуникације“. Ратна обавештајна сарадња између Велике Британије и САД-а наставила се и у послератном периоду. Сходно томе, две земље потписале су билатерални споразум „УКУСА“ 1948. године. Касније је проширен тако да укључује Канаду, Аустралију и Нови Зеланд (споразум познатији под називом „Пет очију“), као и неколико "земаља трећег света".

Дакле, може се рећи да сами зачеци британске тајне службе сежу у време великих међународних тензија са једне, и потребе да се сачува империја и смањи опасност настала бујањем немачког империјализма са друге стране. Стални задаци на очувању унутрашње стабилности и јединства нације, као и спољнополитички приоритети и циљеви, који ову острвску земљу и чине светском империјом, изградили су обавештајно-безбедносне структуре у веома снажне, професионалне и незамењиве институције и полуге моћи на основу којих и опстаје величина и значај Велике Британије.

Обавезе у одржавању и трајању империје које је обавештајна и безбедносна служба Велике Британије преузела на себе, омогућиле су јој да стекне значајна искуства у обавештајном раду, да усвоји и развије квалитетне методе у раду и да створи снажну шпијунско-агентурну мрежу. Све јој је то омогућило да у одлучним и критичним тренуцима Првог и Другог светског рата заблиста пуним сјајем, чак неке чињенице говоре и да је сер Винстон Черчил ушао у ред највећих светских државника захваљујући, између осталог, тајним информацијама које је добијао од својих тајних служби и са којима је веома успешно трговао у каснијој подели утицаја међу савезницима према интересним сферама.¹¹

Непосредно пре почетка Другог светског рата Велика Британија је у складу са актуелним захтевима, како због новонастале ситуације у Европи и свету, тако и због све специфичнијих и различитих безбедносних изазова и претњи, реформисала своју обавештајно-безбедносну службу, створивши чак четрдесет обавештајних и безбедносних

¹¹ Орхан Драгаш, „Савремена обавештајно-безбедносна заједница: утопија или реалност“, ИП „Рад“, Београд, 2009.

организација. Одређени делови, који су стекли нарочиту славу под тим именом, задржали су се и до данашњих дана (MI5, MI6).

И након ратова опасност није јењавала, седамдесете године прошлог века носе нове изазове. Нестабилна ситуација на тлу Северне Ирске, где је изражена верска подељеност на католике и протестанте, довела је 1969. године до сукоба када су британске трупе притрчале у помоћ протестантима. Након ове интервенције, радикално крило републиканске армије Ирске почиње са терористичким нападима, а све због борбе за независност која датира још из 13. века. Припадници ове терористичке организације су 1979. године убили британског лорда Маунтбатена, да би пет година касније бомбашки напали хотел у Брајтону, у којем се одржавала конвенција Конзервативне странке, приликом којег су настрадала двојица посланика, а тадашња премијерка Маргарет Тачер некако преживела. Услед повезаности са Сједињеним Државама, постојала је бојазан и од напада Ал Каиде, али се Британија раније, тачније 2005. године, сусрела са нападом радикалних исламиста. Све ово је наметнуло бржу реформу безбедносних служби, не велику, с обзиром на дотадашњи успех у раду, али такву да у новонасталој кризној ситуацији живот становништва не буде угрожен.

4.1. Организација и послови служби безбедности Велике Британије

Обавештајно-безбедносна заједница Велике Британије, коју чине врхунски оспособљени и стручно профилисани кадрови, некада регрутовани углавном из виших аристократских слојева друштва, а данас из редова образованих младих људи са изразитим социјалним пореклом, издигнута је на највишу лествицу друштвеног значаја. Свакако да одабир квалитетног кадра и јасно дефинисан друштвени положај запослених у служби доприносе квалитету њеног функционисања и рада, те та чињеница говори, између осталог, о односу који држава и њена администрација имају према овој специфичној обавештајно-безбедносној организацији.

У вези са квалитетним функционисањем и успешним трајањем обавештајно-безбедносног система Велике Британије треба истаћи још један веома битан фактор успеха у раду ових

служби, а то је њихова апсолутна дискреција и тотално затворени систем функционисања који никада у својој дугој историји није подлегао интересима појединих политичких опција, нити се урушавао са променама извршних власти у овој држави. Напротив, систем безбедности је остајао као једини непромењиви стуб друштва и државе, док су се политичке идеологије мењале и тиме је себи обезбедио дуговечност која се граничи са вечношћу.

Обавештајно-безбедносну заједницу Велике Британије, данас, обједињава јединствена институција под називом Централна обавештајна машинерија или апарат (Central Intelligence Machinery). Овај апарат се састоји од обавештајно-безбедносних организационих целина као што су: *Тајна обавештајна служба* (Secret Intelligence Service, која је и даље позната под старим називом MI6), затим *Владин комуникацијски штаб* (Government Communications Headquarters), *Служба безбедности* (MI5), *Одбрамбени обавештајни штаб* (Defence Intelligence Staff, који се налази у саставу Министарства одбране) и *Здружени центар за анализу тероризма* (Joint Terrorism Analysis Centre).

Поред наведених организација, као придружени или повремени чланови обавештајно-безбедносне заједнице Велике Британије могу се наћи и друге владине организације или агенције, као на пример: Агенција за организовани криминал (Serious Organised Crime Agency), Царине (Her Majesty's Revenue and Customs), затим Скотланд јард и друга Владаина тела и организације.

Поред дуге традиције обавештајно-безбедносни систем Велике Британије дефинитивно је уређен Законом о служби безбедности и Законом о обавештајним службама, почетком двадесетог века. Цео систем хијерархије се заснива на тзв. **пирамиди**, са доминантном улогом извршне власти, где је премијер одговоран за сва обавештајна и безбедносна питања у земљи. Стратешки циљеви утврђене политике националне безбедности Велике Британије обухватају неколико, животно важних, питања као што су:

- заштита територије Велике Британије, британских држављана и имовине од свих претњи, укључујући тероризам и шпијунажу;

- заштита и унапређење одбрамбених капацитета Велике Британије и њених спољнополитичких интереса;
- заштита и унапређење економских потенцијала Велике Британије и њеног укупног благостања и
- подршка у откривању и превенцији тешког криминала.

На врху пирамиде безбедносно-обавештајног система Велике Британије налази се Влада која системом управља преко Комитета сталних подсекретара за усмеравање обавештајног рада (Permanent Secretaries on Intelligence Services). Комитет контролу свих служби безбедност врши преко Здруженог обавештајног комитета (Joint Intelligence Committee), а осим тога, Влада је у мају 2010. године формирала Савет за националну безбедност са задатком да надгледа све аспекте безбедности земље.

Комитет сталних подсекретара за усмеравање обавештајног рада помаже ресорним министрима у сталном надзору рада обавештајних и безбедносних служби. Основне функције овог органа јесу:

- утврђивање стратешких планова и смерница рада обавештајне машинерије;
- дефинисање приоритета за прикупљање обавештајних сазнања и израду националних обавештајних процена;
- дефинисање оперативних обавештајних програма обавештајне машинерије и
- разматрање других питања од значаја за реализацију обавештајних активности.

Финансијски послови Комитета се подносе Министарском комитету, који доноси одлуку о финансирању обавештајних служби из државног буџета. На челу Комитета је Секретар кабинета (Владе), а чланови су подсекретари министарстава одбране, унутрашњих послова и финансија. Координатор за обавештајни рад има улогу саветника и председава саветодавним комитетом, познатим као Прелиминарни комитет, који представља прву проверу предвиђених трошкова за реализацију обавештајних и безбедносних послова. До сада су координатори били најистакнутије личности из области обавештајног рада (руководиоци обавештајних служби).

4.1.1. Здружени обавештајни комитет

На плану координације и руковођења обавештајним и безбедносним активностима у Великој Британији делује још неколико тела извршне власти, међу којима се истиче Здружени обавештајни комитет, као део кабинета премијера под контролом Секретара кабинета.

То је тело које одобрава опште обавештајне захтеве и разматра их под надзором Координатора обавештајних и безбедносних служби. Извештај о захтевима служби одлази министрима на одобрење. Такође, овај Комитет пружа савете Влади у вези са безбедношћу, одбраном и иностраним пословима.

Дакле, ово тело:

- усмерава и надзире рад обавештајних служби у земљи и иностранству у циљу осигурања ефикасности, економичности и брзог прилагођавања новим захтевима, а под најширим надзором Сталне комисије;
- подноси на одобрење министрима извештаје у договореним интервалима (најмање једном недељно) о обавештајним захтевима, приоритетима и другим задацима служби;
- по потреби координира заједничке планове рада различитих одељења у обавештајним службама;
- врши надзор и даје рана упозорења за развој директних и индиректних претњи из иностранства према британским политичким, војним и економским интересима;
- врши процене о догађајима везаним за спољне послове, одбрану, тероризам, међународни криминал, научне, техничке и међународне економске активности;
- врши процену претњи безбедности и одржава и надгледа везе са Комонвелтом и страним обавештајним службама и
- процењује стандарде за приступ својим информацијама.

Комитет може да оснива и сталне поткомитете за извршење својих обавеза. Комитет директно извештава о свом раду Секретара Владе, осим када врши посебне процене за начелнике Генералштаба.

4.1.2. Одбрамбена обавештајна служба

Одбрамбена обавештајна служба преко Групе за прикупљање обавештајних података (Intelligence Collection Group) прикупља податке од значаја за безбедност земље, што подразумева и информације о терористичким претњама. Ова група из различитих отворених и тајних извора саставља писмене извештаје и савете за подршку војним операцијама, као и за планирање и обавештавање менаџмента задуженог за одбрамбену политику. Основни задатак овог процеса је одржавање способности за пружање правовремених упозорења о стратешким политичко-војним, научним и техничким развојима који могу да утичу на интересе Велике Британије. Процене које сачињава служба се користе и изван Министарства одбране, нпр. за подршку рада Здруженог комитета, помоћ другим министарствима и међународним партнерима, попут НАТО пакта и Европске уније. Овакав вид подршке и сарадње нарочито је значајан у супротстављању активностима глобалних терористичких организација.

4.1.3. Комуникацијски штаб Владе

Ова организација је задужена за прикупљање обавештајних података преко различитих извора, а делује под контролом Здруженог обавештајног комитета. Комуникацијски штаб је специјализована електронска обавештајна институција изузетно великих телекомуникационих и техничко-информатичких капацитета која се бави прикупљањем безбедносно-обавештајних података применом техничког метода.

У њеном саставу функционише посебан подсистем чији је основни задатак да обезбеди виталне комуникационе и информационе системе власти и других критичних делова националне инфраструктуре Велике Британије. Иако не спада у састав Министарства иностраних послова, штаб је за свој рад непосредно одговоран државном секретару за иностране послове.

Пуну медијску пажњу Комуникацијски штаб Владе је задобио у последњих неколико година када је откривено да је кроз телекомуникациони пројекат „ТЕМПОРА“ почео да онлајн прикупља телефонске и интернет податке, а све под формом актуелне борбе против тероризма. Поједине активности овог органа наишле су на оштре критике јер је пракса евидентирала низ злоупотреба који су се увек оправдавали циљевима борбе против тероризма.

4.1.4. Тајна обавештајна служба (МІ6)

Од свих британских обавештајних служби најпознатија је МІ6¹², Тајна обавештајна служба, основана као војна обавештајна служба, која је до данас задржала само назив, а формацијски се налази у Министарству спољних послова и носи примат у односу на остале обавештајно-безбедносне службе у Великој Британији. Служба је само формално у саставу поменутог министарства, заправо је независна и самостална у раду за који је одговорна директно премијеру. Делује преко агената инфилтрираних у дипломатско-конзуларна представништва Велике Британије у иностранству, новинске агенције и сл.

У складу са Законом о обавештајним службама из 1994. године, ова организација делује под надлежношћу државног секретара. Функције МІ6, у складу са претходно поменутиим законом јесу:

- прикупљање и пружање информација у вези са делима и намерама лица ван Британских острва и
- обављање других задатака у вези са делима и намерама тих лица.

Према истом параграфу, функције МІ6 обављају се само:

- у националном интересу, са нагласком на одбрану и међународну политику Велике Британије;
- у интересу економског благостања ове државе и
-
- у подршци у откривању тешких кривичних дела.

Дакле, функција Тајне обавештајне службе је обављање обавештајних активности у иностранству, односно прикупљање обавештајних сазнања од значаја за британске виталне националне интересе у областима безбедности, одбране и економске политике. У свом раду, ова служба користи изузетно моћне људске, материјално-техничке и друге потенцијале, све савремене обавештајне методе (агентурни метод, коришћење легалних могућности, иследни метод, сарадња са страним обавештајним службама итд.). Такође, она користи и резултате других институција, нпр. Британског Савета, ББЦ-а, Центра за стратешка истраживања итд.

¹² <https://www.sis.gov.uk/>.

Припадници ове службе су присутни у свим деловима света где Велика Британија има своје интересе, а услед добре организације, сталне конспирације и затворености система, то је обавештајна служба са највише успеха у раду, односно са најмањим провалама и поразима¹³.

Ова организација врло често регрутује са "елитних" британских универзитета као што су: Оксфорд, Кембриџ, Единбург и други. Професори поменутих универзитета имају традицију дугогодишње сарадње са службом, што помаже у одабиру регрута.

За целокупан рад службе руководиоца МІБ одговоран је премијеру, који је у обавези да обезбеди поверљивост метода прикупљања информација припадника Тајне обавештајне службе како се не би угрозио национални, међународни интерес, како се не би деловало у корист одређене политичке партије, али и како се не би, у вршењу овлашћења, извршило какво кривично дело. Осим поменутом премијеру, шеф службе одговара и Државном секретару.

Ова служба је организована у четири директората:

- 1) Директорат за регрутовање и продукцију (оперативни обавештајни рад);
- 2) Директорат за контраобавештајни рад и безбедност;
- 3) Директорат за кадрове и администрацију и
- 4) Директорат за специјалну подршку (субверзивна активност).

Бројни су примери успеха у обавештајном раду, посебно се истиче њихово успешно деловање у врбовању високо ранжираних особа са друге стране, па у том смислу треба истаћи пример врбовања руководиоца Управе за обавештајни рад Главног штаба совјетске војне обавештајне службе, пуковника Олега Пенковског, који ће дуги низ наредних година достављати значајне обавештајне информације Британцима. Касније га је МІБ предао

¹³ Андрија Савић, Милан Делић и Младен Бајагић, „Безбедност света: од тајности до јавности“, Институт Безбедности, Београд, 2002.

америчкој Централно-обавештајној агенцији и убрзо је деловање пуковника Пенковског откривено, али нанета штета није могла да се отклони.

4.1.5. Служба безбедности (MI5)

Служба безбедности (MI5)¹⁴ је контраобавештајна служба која званично делује у оквиру Министарства унутрашњих послова. Основана је 1909. године под именом „Биро тајне службе” и то на иницијативу Комитета за одбрану Империје, да би 1916. постала део јединственог Директората за обавештајни рад, када је и добила име које и данас користи, а гласи Војно обавештајно одељење број 5. Садашњи назив „Тајна служба” добила је 15. октобра 1931. године, али се због популарности у Првом светском рату задржао и назив MI5. Служба има своју статутарну основу у Акту безбедносних служби из 1989. и у Акту обавештајних служби Велике Британије из 1994. године.

Основна функција ове организације јесте очување безбедности државе, а принципи на којима се базира њен рад јесу: фокус на мисији, тимски рад, професионализам и иновације. Ова служба је организована као атипична, односно „неоперативна“ структура, будући да нема извршна овлашћења, већ одређене активности (попут претреса, хапшења и истражних радњи) реализује у сарадњи са Специјалним одсеком Скотланд јарда.

Од укупно седам организационих јединица, Дирекција за контратероризам се на најдиректнији начин супротставља тероризму на подручју Велике Британије, а дирекције за обавештајни рад и операције, за контраобавештајни рад, за контрашпијунажу и контрапролиферацију, за контрасубверзију и за рад у Северној Ирској то чине у значајној али мањој мери. Служба је надгледана од стране Обавештајног и Безбедносног комитета кога директно именује премијер. Судски надзор је додељен Поверенику за пресретање комуникација и Поверенику за обавештајне службе.

Од 1993. политика службе почиње да именује генералне директоре, док у последњих неколико година генерални директори имају тенденцију да буду на том положају од четири до пет година. Улога генералног директора је утврђена у Закону о безбедносним службама из 1989. године, који прописује одговорност директора за:

¹⁴ <https://www.mi5.gov.uk/>

- операције и ефикасност MI5;
- израду годишњег извештаја о раду министру унутрашњих послова и премијеру;
- осигуравање политичке непристрасности и
- обезбеђивање добијања и објављивања информација у складу са својом законском одговорношћу.

Послови безбедносне заштите подразумевају активност службе на утврђивању безбедносних процедура и других мера којима се штите укупни материјални и људски потенцијали британске Владе, министарстава и других државних институција.

Специјализована одељења и тимови службе задужени су за израду планова о мерама откривања и неутралисања шпијунских активности из иностранства, деловања терористичких група, и других претњи по виталне објекте и инфраструктуру државних установа Велике Британије. На пољу заштите осетљивих комуникационих система, посебно се сарађује са Центром за заштиту националне инфраструктуре и то на основу законских овлашћења и директива Владе и њених министарстава.

У досадашњем раду истакла се у безбедносним и контраобавештајним активностима на сузбијању иностраних шпијунских акција, посебно је деловала против Коминтерне између два рата, затим против покушаја нацистичке Немачке да продре у систем Велике Британије, затим је имала значајну улогу у супротстављању оперативцима и напорима КГБ-а, током периода „Хладног рата“, да би данас водила борбу против тероризма, сецесионизма и других облика угрожавања националне безбедности Велике Британије.

По завршетку „Хладног рата“ дошло је до промене у тежишту рада ове службе која се окренула сузбијању активности ирске радикалне групе и борби против других облика тероризма, нарочито исламског тероризма који је у то време већ био у порасту. Између осталог, MI5 је заслужан за успешно инфилтрирање у радикалну групу Северне Ирске и операције у комбинацији са специјалним деловима разних полицијских снага што је довело до 21 пресуде за кривична дела везана за тероризам између 1992. и 1999. године.

Осим тога, MI5 је 2007. године од полицијске службе Северне Ирске преузела одговорност за сав безбедносно-обавештајни рад у овом делу земље. Са појавом других терористичких претњи у Великој Британији MI5 је повећала своју посвећеност откривању и спречавању ових активности. С тим у вези, постоје докази да је Служба безбедности била укључена и у испитивање британских грађана интернираних у заливу Гвантанамо на Куби.

4.2. Препознатљиви квалитети британске тајне службе

Обавештајно-безбедносни систем ове државе је један сложен и веома развијен апарат који се стално усавршава и прилагођава новим ризицима и претњама које би могле угрозити безбедност и очување и постизање националних интереса Велике Британије.

Финансирање обавештајно-безбедносне заједнице у Британији је централизовано и врши се преко тзв. Јединственог обавештајног рачуна, при чему је износ средстава, која су буџетом намењена обавештајно-безбедносним службама, потпуно транспарентан, али се унутрашња подела новца међу службама, као и његова намена не презентује јавности.

Иако се о њиховом раду, услед мера заштите и поштовања тајности мало зна, ипак је добра законска регулатива која стоји иза тог рада, као и системска контрола надзорних тела, али свакако и квалитетна селекција кадра, што је можда и најбитнија карактеристика тих служби, допринела да обавештајно-безбедносна заједница Велике Британије и Северне Ирске веома добро функционише, а својим успесима и професионалном и патриотском односу према циљевима и задацима буде препозната у целом свету.

5. РУСИЈА

Први обриси руских тајних служби везују се још за период с почетка двадесетог века, када је основана прва совјетска тајна полиција под називом Чека, којом је председавао Феликс Цержински од децембра месеца 1917. године. Званични назив Чеке био је „Сверуски ванредни комитет за борбу против контрареволуције и саботаже”. До 1921. године огранци Чеке се појављују свуда у Совјетском Савезу, а људство запослено у Чеки броји најмање 200.000 људи чије су делатности биле управљање гулазима, тајна затварања политичких противника, тортуре и егзекуције по наређењу, као и угушење побуна радника и сељака.

Почетком фебруара 1922. године Чека бива трансформисана у **Државно политичку управу**, а Феликс Цержински остаје на позицији шефа службе. Званичне дужности ове управе, везане за унутрашње послове, су остале сузбијање контрареволуционарних активности, међутим, овај орган је имао много више ограничења у односу на бившу Чеку, на пример: службеницима није било дозвољено да убију осумњичене контрареволуционаре, уместо тога, осумњиченом се судило у нормалним условима, пре изрицања казне. Када је у питању делатност везана за спољне послове, припадници су били задужени за прекоморске обавештајне активности, укључујући шпијунажу и ликвидацију народних непријатеља.

Државна политичка управа је била у саставу Народног комесаријата унутрашњих послова Русије, одакле излази и постаје **Здružена државно политичка управа**, која се ставља под контролу Савета народних комесара 1923. године, а на њеном челу остаје Феликс Цержински. Ова организација је основана као последица формирања Совјетског Савеза, којем је била потребна ефективна и ефикасна служба за решавање питања државне безбедности. Моћ ове службе је толико расла, да је временом превазишла и овлашћења

која је Чека имала. Џержинског је на месту шефа заменио Вјачеслав Менжински 1926. године и на овој позицији ће остати све до 1934. године.

Месец дана касније Народни комесаријат унутрашњих послова Руске Федерације (под чијим окриљем је деловала Здружена државно политичка управа) престаје да постоји, односно прелази на виши ниво, вршећи своје делатности на територији читавог Савеза Совјетских Социјалистичких Република. Здружена управа те године мења своје име у **Главна управа државне безбедности** и поново улази у састав Народног комесаријата унутрашњих послова. Ова управа преузима функцију совјетске обавештајне службе и тајне полиције све до 1943. године.

Априла месеца те године Главна управа државне безбедности дефинитивно излази из састава Народног комесаријата и постаје засебна служба под називом **Народни комесаријат државне безбедности**. Ове две организације ће своје делатности обављати заједно, у току Другог светског рата, а потом 1946. године бивају расформиране, пошто је 18. марта донета одлука да сви комесаријати буду преименовани у министарства, те је тако настало Министарство државне безбедности, које није било класично министарство, већ се по својим овлашћењима котирало као тајна служба.

Деловање се, међутим, није ограничавало само на обавештајну и контраобавештајну делатност, већ су припадници Министарства имали за задатак и да спроводе политику надгледања и праћења ради контролисања и спречавања нелојалности. Своје функције Министарство државне безбедности је вршило до 1954. године, када његово место попуњава чувени *Комитет државне безбедности* (КГБ), који је постојао све до 1991. године када је генералу Вадиму Бакатину наређено да га расформира. Његове делатности данас обављају *Федерална служба безбедности, Спољна обавештајна служба и Главна обавештајна управа*.

Са распадом бившег СССР-а (период расформирања КГБ-а, 1991. година) долази до значајних промена државно-политичког уређења и спољнополитичког курса. Од тада Русија је значајно трансформисала свој целокупни систем безбедности. Функција

обавештајно-безбедносног апарата у Русији мењала је своју функцију у зависности од околности у којима је постојала. Тако је у Царској Русији, услед аутократског владања и феудалног привређивања и, већ у то време, превазиђеног погледа на економски и војни развој, углавном, имала одбрамбену улогу да заштити владара, његову породицу и поредак од страних и домаћих насртаја, те понеко подстрекивање и помагање разних „братских” држава и народа да уместо ње изазову одређене међународне потресе. У време КГБ-а у службама безбедности доминира репресивни карактер ради учвршћивања комунистичке власти, као и агресиван наступ ради стицања информација које би им обезбедиле предност у односу над САД током „Хладног рата“.

Распад Совјетског Савеза и стварање независних нових држава у значајној мери је ослабио геостратешки положај Русије и учинио је подложнијом за многе безбедносне изазове, укључујући тероризам, пре свега у Чеченији, што је довело до два велика сукоба, који су често називани и ратовима, између центра и сепаратиста из овог региона – први у периоду од 1994. до 1996. године, а други од 1999. до 2009. године, а у „антитерористичкој кампањи“ учешће су узеле све безбедносне структуре ове земље. Данас, службе безбедности чине значајне напоре како би вратиле политички и економски значај Руске Федерације на међународној сцени.¹⁵

5.1. Организација и послови служби безбедности Русије

Трансформација служби безбедности Руске Федерације од оних из периода СССР које су потпуно следиле циљеве партије и трудиле се да комунистичкој партији осигурају вечну предност у односу на империјалистичке државе до данашњих, савремених, које су деполитизоване и у интересу највиших интереса државе уз активну бригу, бар декларативну за права и слободе човека, је непрекидан процес који се константно допуњује и прилагођава новим потребама и актуелним збивањима. Иако централизована организација безбедносно-обавештајног сектора Русије, ипак, изражена председничка, парламентарна и контрола извршне и судске власти, осигурава пут реформи и даје гаранције да службе безбедности не заостају у сваком смислу, а ослобађање од партијске идеологије им то и гарантује.

¹⁵ Милан Милошевић и Зоран Срећковић, „Безбедносне службе света“, Медија Центар, Београд, 2010. год.

Највишу политичку и координирајућу инстанцу у области националне безбедности Руске Федерације представља **Савет за безбедност** формиран 1992. године. Саветом за безбедност руководи председник земље, а чине га још и премијер, министри одбране, унутрашњих и спољних послова, правде, нуклеарне енергије, финансија, војне индустрије и ванредних ситуација, те директори Федералне службе безбедности, Спољне обавештајне службе и Главне обавештајне управе, служби које су темељ обавештајног система Русије, а које данас врше делатност некадашњег Комитета државне безбедности.

Основни задатак Савета безбедности је израда стратегије националне безбедности државе, унутрашње и војне, анализа и усмеравање спољне политике државе, те остваривање комплетног увида у функционисање система безбедности, односно контрола тих активности, без обзира да ли се ради о деловању у земљи, односно контраобавештајном раду или у иностранству, тј. обавештајном раду.

Састанке Савета безбедности лично заказује и њима руководи председник Руске Федерације и одржавају се најмање једном месечно, а по потреби и чешће. Циљ настанка овог тела јесте да председник Русије са најближим сарадницима контролише и усмерава целокупне обавештајно-безбедносне и полицијске активности у земљи, као и све друге активности Владе које се односе на одбрану националних интереса земље.

Поред Савета безбедности, у оквиру организације државне управе Руске Федерације постоји и Савет одбране, који функционише у оквиру председничког кабинета са задатком и циљем да формулише и координира одбрамбену политику државе, као и да стекне увид у функционисање одбрамбеног система земље. Осим председника чланови овог тела су и премијер, министри одбране и унутрашњих послова, начелник Генералштаба, те директори обавештајних и безбедносних агенција Руске Федерације.

Овакав начин организације и руковођења обавештајно – безбедносним службама подразумева доминантну улогу председника, односно њима руководи извршна власт, док је контрола и надзор њиховог рада у надлежности парламента. Парламентарни надзор

законитости рада над обавештајно-безбедносним системом Русије врше Комитет за одбрану и безбедност Државне Думе и Комитет Врховног савета Руске Федерације за одбрану и безбедност. Руска Државна Дума преко Комитета за безбедност и Комисије врховног савета Руске Федерације за одбрану и безбедност контролише рад служби безбедности. Посланици који се делегирају у ове одборе и комисије се пажљиво бирају и њихов посао је веома комплексан јер подразумева парламентарну контролу целокупног обавештајно-безбедносног система Руске Федерације. На тај начин је извршена подела у одговорности према активностима обавештајно-безбедносних служби, при чему председник са својим извршним телима даје смернице и приоритете за рад, односно битно учествује у креирању тог стратешког концепта њиховог деловања, док законску регулативу пружа парламент и његова тела, па комитети и комисије врше контролу и надзор рада служби безбедности.

Службе безбедности, као део јавне управе Руске Федерације, веома су добро организоване, устројене на чврстим темељима традиције и историје, са значајним искуством и квалитетним кадром и напредним техничко-технолошким достигнућима неизмерно доприносе очувању безбедности и уставног поретка Руске Федерације, као и остваривању циљева њене спољне политике и заштите виталних интереса државе. У смислу свог утицаја, који, увелико, прелази границе Русије, њихова улога у формирању и организовању појединих служби безбедности у свету, како у прошлости, тако и сада је присутна, па је у том контексту и преливање политичког и економског утицаја ван граница руске територије видљиво.

5.1.1. Комитет државне безбедности (КГБ)

Престанком постојања Министарства државне безбедности 1954. године, носилац главне совјетске службе безбедности и тајне полиције постаје Комитет државне безбедности, односно у свету познатији као КГБ. КГБ је био државна обавештајна и безбедносна агенција Совјетског Савеза и директно је контролисао републичке нивое КГБ-а. Ипак, како је Русија била средиште Совјетског Савеза, сам КГБ је такође био и руски републички државни орган, о чему говори чињеница да је 1978. године преименован у

„КГБ Совјетског Савеза“, а директору је дато место у Савету министара, коме је Комитет и одговарао.

Период у коме је Комитет настао и дао свој допринос у одбрани, али и наметању интереса совјетске империје, обележен је „Хладним ратом“ и бројним међународним кризама и ограниченим ратовима, насталим као последица конфронтације великих сила попут Сједињених Америчких Држава и Савеза Совјетских Социјалистичких Република. Услед значајне улоге коју је обављала у заштити унутрашњег поретка, те супротстављању субверзивним делатностима које су долазиле из иностранства, КГБ је имао велику моћ, која је формализована тиме што је председавајући ове безбедносне службе био у рангу министра, а КГБ је функционисао као посебно министарство.

Виши штаб се састојао од председавајућег, једног или двојице првих заменика председавајућег, и четири до шест заменика председавајућег. Колегијум КГБ-а, који се састојао од председавајућег, општег заменика председавајућег, одређених шефова директората и једног или двојице председавајућих републичких КГБ-ова, је доносио кључне одлуке.

Комитет државне безбедности Руске Федерације састојао се из неколико управа, од чега је прва била задужена за обавештајни рад у иностранству, за обуку агената, за субверзивне операције у иностранству, па је у ту сврху формирана и специјална војнополицијска формација „СПЕЦНАЗ“. Поред наведених активности, прва управа је била надлежна и за регрутовање и упућивање КГБ агената на рад у иностранство под лажним идентитетом, затим праћење, у обавештајном смислу, интересантних држава, које су по регионалном принципу сврстане у одсеке, те сарадња са партнерским службама, као и техничка подршка. Према наведеном, може се уочити да је прва управа, заправо била најкомплекснија и да је била носилац обуке, припреме и извршавања обавештајних задатака. Оно што је био највећи изазов, односно што је могло да угрози рад службе, јесте стални страх да агенти КГБ-а, на раду у иностранству, подлегну изазовима живота иза гвоздене завесе, те да се одметну и од службе и од комунистичке идеологије. Друга и трећа управа су се бавиле класичним контраобавештајним радом, надзором сопствених

грађана, институција и странаца, с тим што је трећа управа у том смислу покривала оружане снаге. Пета управа се бавила унутрашњом безбедношћу, првенствено борбом против дисидената, али и цензуром публикација. Вреди поменути осму управу, тј. директорат који је био одговоран за комуникације, криптографске системе и унапређење постојеће опреме, али и девету управу која је обезбеђивала униформисане стражаре и телохранитеље за породице припадника службе. Шеснаести директорат је био одговоран за функционисање телефонског и телеграфског система Совјетског Савеза. Управа граничне гарде је за задатак имала обезбеђење граничних прелаза и борбу против кријумчарења преко линија државе.

КГБ је такође истраживао и процесуирао оне који су крали државну или социјалистичку имовину. За разлику од западних обавештајних служби, КГБ (у теорији) није био заинтересован за откривање намера непријатеља, већ само његових способности. Користећи идеолошко привлачење, Совјети су успешно регрутовали велики број шпијуна на високим функцијама, попут кртице Централне обавештајне агенције САД-а, Олдриха Ејмса и кртице Федералног бироа, Роберта Хансена. КГБ је повремено вршио атентате, као што је атентат на украјинског националисту Степана Бандеру. Такође је често помагао безбедносним службама других земаља у спровођењу атентата, а један од чувених примера је убиство Георгија Маркова, када су бугарски агенти користили тзв. „КГБ-ов кишобран“.

КГБ је распуштен због учешћа његовог шефа, генерал-пуковника Владимира Крјучкова, у покушају пуча у августу 1991. године чији је циљ било свргавање Михаила Горбачова и спречавање распада Совјетског Савеза. Он је користио значајне ресурсе КГБ-а да помогне пуч. Криучков је ухапшен, да би генерал Вадим Бакатин био постављен за председавајућег 23. августа 1991. године, са задатком да расформира Комитет државне безбедности.

5.1.2. Федерална служба безбедности (ФСБ)

Из некадашњег другог, трећег, петог и седмог директората КГБ-а, указом председника Руске Федерације, 1993. године основана је Федерална контраобавештајна служба (ФСК)

из које је настала Федерална служба безбедности (ФСБ) 12.03.1995. године и то федералним законом „О органима Федералне службе безбедности у Руској Федерацији” који је Борис Јељцин потписао истог датума. Јељцин је на место новог директора ФСБ-а ставио генерал-пуковника Михаила Ивановича Барсукова, а 1998. године на ту позицију долази Владимир Путин, дугогодишњи ветеран КГБ-а који ће касније наследити Јељцинову позицију на месту председника Русије. Врло радо је прихватио тај изазов, а када је дошао на чело, почео је темељну реорганизацију службе, што је укључило и отпуштање великог броја врхунских агената ФСБ-а. 1999. године Путин на позицију директора поставља Николаја Патрушева.

ФСБ је главна обавештајна служба Руске Федерације, када се говори о националном интересу, односно самостална централна контраобавештајна служба директно потчињена председнику државе и Влади, када је реч о иностраним питањима. ФСБ је саставни део безбедносног система Руске Федерације и њена најзначајнија безбедносна институција са свим надлежностима које проистичу из ње, а тичу се обезбеђивања личности, друштва и државе.

Контролу рада над Федералном службом безбедности врши председник и Државна дума, као и Влада Руске Федерације. Део који се односи на законитост у раду органа ФСБ надгледа генерални тужилац Руске Федерације, односно тужиоци на које он пренесе своја овлашћења. Поред ових контролних тела у савременој Русији, треба навести и утицај јавног мњења, односно притисак јавности на правилан рад ове службе безбедности. Он се посебно односи на њене полутајне операције у којима су тактички носиоци задатака углавном специјалне војно-полицијске јединице, које се налазе у њиховом саставу, што се најбоље видело током рата у Чеченији 1994. године, када су ове формације биле више него укључене у процесе свргавања Дудајева са власти у тој републици.

Иако настала на обрисима контраобавештајних, методско-наставних и техничких структура КГБ-а, Федерална служба безбедности, од свог настанка, позитивним правним и оснивачким актима, определила се за ванпартијско уређење уз поштовање права и слобода човека, те је с тим у вези уградила читаве механизме у заштиту људских права приликом

деловања њених службеника. Тако су основни принципи деловања органа Федералне службе безбедности засновани на: законитости, уважавању и поштовању права и слобода човека и грађанина, хуманости, јединственом систему органа и централизацији Федералне службе безбедности, као и комбиновању тајних и јавних метода и средстава деловања.

Надлежност, овлашћења и организационо-функционално устројство ове службе регулисани су Законом о ФСБ из 1995. године и његовим изменама и допунама из 1999. године, као и Статутом из 2003. године.

Организација Федералне службе безбедности је у суштини структура централистичког и вертикалног типа. Председник Русије и Влада надлежни су за руковођење обавештајно-безбедносном заједницом. ФСБ је организована по управама које су територијалног карактера и покривају целокупну територију државе, затим ту су управе које су надлежне за контраобавештајни рад у оружаним снагама, те другим државним структурама. Поред наведеног у надлежности деловања ФСБ су и погранична служба, затим многе научно-истраживачке, војно-индустријске, војно-медицинске, те друге установе и објекти од посебног значаја за државу. На челу ове безбедносне службе налази се директор, који је по својим овлашћењима изједначен са федералним министром, а често се на том месту налази искусни официр војске у чину генерала армије.

У свом саставу Федерална служба безбедности садржи службе, одсеке, управе и друге јединице које својим радом реализују предвиђене делатности, такође, инкорпориране су и јединице које врше управљачке функције у другим телима безбедносног система. Када су у питању територијални органи безбедности, управе ФСБ-а су подељене по федералним окрузима у саставу Руске Федерације. Како Русија обухвата 85 федеративних субјеката, са различитим нивоима аутономије, подељених у 8 федералних округа тако ФСБ има 8 управа, дакле у сваком федералном округу по једну. Све управе врше исте делатности, али обухватају различите територије у којима врше своје делатности, самим тим, и величина управе се разликује у односу на величину, степен аутономије територије и слично. У пограничним јединицама, ФСБ такође има своје управе које се заједно са тим јединицама старају о безбедности граница Русије.

Поред ових управа, Федерална служба безбедности у свом саставу има и посебно специјализоване јединице:

- 1) Авиационе јединице;
- 2) Научно-истраживачке јединице;
- 3) Војно-медицинске јединице;
- 4) Јединице специјалне намене и
- 5) Образовне институције (као центре за обуку својих јединица).

Основни задаци ФСБ-а су: борба против тероризма, заштита уставног поретка и контраобавештајни рад. Будући да своје дужности извршава на офанзиван начин, ФСБ има и сегмент који се, у циљу реализације наведена три задатка, бави и обавештајним радом. Осим поменутих делатности, као задаци службе могу се навести и циљано убијање, заштита граница и контрола извоза.

Што се тиче контраобавештајног рада, односно контрашпијунаже, у току 2011. године ФСБ је пријавио да је затворио 199 страних шпијуна, од којих је 41 професионални шпијун, а осталих 158 су агенти упошљени од стране страних обавештајних агенција. Тај број је порастао у односу на раније године: 2006. године ФСБ је наводно ухватио 27 страних обавештајаца и 89 страних шпијуна, а 2011. године овај број био је сличан подацима објављеним 1995-1996. године, када је око 400 страних обавештајаца било откивено у току двогодишњег периода.

Када говоримо о мерама против тероризма, неопходно је рећи да своју улогу у овој борби ФСБ врши посредством организационих јединица у оквиру службе – Антитерористичког центра, формираног после терористичког напада у Буђеновску 1995. године, и Управе за борбу против тероризма и политичког екстремизма. У склопу Управе за борбу против тероризма и политичког екстремизма делују два директората – за унутрашњи и међународни тероризам. Одређену надлежност и улогу у супротстављању тероризму у оквиру ФСБ имају: Погранична служба, која има своје штабове у Москви, обавештајни департаман и регионалне директорате, као и Служба за оперативне анализе и међународну

сарадњу која је, између осталог, задужена за размену података о активностима терористичких организација са страним обавештајно-безбедносним службама.

О циљаном убијању као једној од надлежности припадника ФСБ-а било је речи током лета 2006. године, када је званично дозвољено извршење циљаних убистава осумњичених терориста уколико та директива дође од председника.

Заштита граница Русије је, такође, врло важан задатак који обавља Федерална служба безбедности, имајући у виду да један километар заштите границе кошта, на годишњем нивоу, око милион рубаља. С обзиром на чињеницу да Русија има чак 60.000 километара водене и копнене границе, од чега чак 7.500 километара са Казахстаном, јасно је колику одговорност имају припадници ове службе.

Последња важна функција ФСБ-а јесте контрола извоза, о чему сведочи чињеница да је ова организација активно укључена у развој руске контролне стратегије извоза и оцењује нацрте међународних уговора везаних за трансфер технологије дуалног коришћења. Ипак, примарна улога Федералне службе се састоји у сакупљању информација у циљу спречавања илегалног транспорта нуклеарне технологије и материјала. Припадници Федералне службе безбедности, законским одредбама, имају широка овлашћења, па тако могу да штите и финансирају своје доушнике, појединце или организације и то без судског овлашћења, да врше препаде у канцеларије и друге просторије, као и да изводе разне контраобавештајне и безбедносне акције без судског налога, уз ограничење, да о свом деловању обавесте тужиоца у року од 24 сата након завршетка акције.¹⁶

Припадници ФСБ-а, на основу својих надлежности, предузимају оперативне и истражне радње на откривању и спречавању кривичних дела шпијунаже, терористичког деловања, организованог криминала, корупције, незаконитог промета оружја и наркотика, те кријумичарења и других сличних кривичних дела. Такође, у њихову надлежност спада и откривање и супротстављање деловању илегалних наоружаних формација, криминалних група или појединаца чији је циљ насилна промена уставног поретка Руске Федерације.

¹⁶ Андрија Савић, Милан Делић и Младен Бајагић, „Безбедност света: од тајности до јавности“, стр. 294.

Обавештајне активности, у границама своје надлежности, органи и службе ФСБ-а обављају у сарадњи са органима спољне обавештајне службе - СВР-а, а на основу претходних споразума, договора или посебних захтева.

У саставу органа Федералне службе безбедности налазе се и војни и цивилни службеници, а бројно стање ових структура у оквиру безбедносне службе и њихов међусобни однос утврђује председник Руске Федерације, на основу реалних потреба и пројекција. Поред ових категорија треба навести и сараднике који у посебним условима склапају уговоре са припадницима ФСБ-а и за то имају одређене погодности. Методе деловања припадника Федералне службе су тајног карактера, а врста делатности коју обављају, испуњавајући редовне обавезе, свакако је захтевнија и за то, законским одредбама, али и другим прописима који су у надлежности директора службе, њени припадници добијају и значајну финансијску надокнаду кроз месечна примања увећана за 20 или 50 процената, затим кроз погодности у здравственом и пензионом осигурању, као и привилегије транспорта, социјалног збрињавања њих и чланова њихових породица. Сва та брига државе према припадницима безбедносних служби доприноси да они буду у том смислу растерећени и да се максимално посвете обављању свог посла.¹⁷

5.1.3. Спољна обавештајна служба (СВР)

Спољна обавештајна служба је саставни део безбедносних снага Руске Федерације и осмишљена је да заштити безбедност појединца, друштва или државе од спољних претњи, чији је основни задатак прикупљање и обрада обавештајних података из иностранства који могу да утичу на угрожавање виталних интереса Русије. Ова служба представља и процењивачко-политичку снагу, јер паралелно са министрима спољних послова даје допринос у креирању спољне политике сопствене државе. Основана је Указом 1991. године, као наследница прве главне управе КГБ-а. Седиште службе се налази у Јасенову, Москва. Законску регулативу деловања Спољне обавештајне службе чине Устав Руске Федерације, Закон о Спољној обавештајној служби, федерални и други закони којима се регулише рад федералних органа. Ова служба је подређена председнику државе и Савету за безбедност.

¹⁷ Милан Милошевић и Зоран Срећковић, „Безбедносне службе света“, стр. 437.

На њеном челу се налази директор Спољне обавештајне службе, који има своје заменике. Рад службе је обавијен велом тајне, па су све седнице парламентарних комитета и поткомитета, а које су везане за рад службе, затворене за јавност. Парламентарну контролу над радом службе врше Комитет за безбедност Државне думе и Комисија Врховног савета за одбрану и безбедност а уведена је и институција Генералног контролора са задужењем да води рачуна о трошењу буџетских средстава. Директор СВР-а члан је Националног комитета за борбу против тероризма, а налази се и у представништву Међуресорне комисије за борбу против екстремизма. Борис Јељцин, тадашњи председник Русије, 26. децембра 1991. године именовоа је за директора новоформираног СВР-а Јевгенија Примакова, који је предводио организацију шест година и учинио СВР једном од најуспешнијих обавештајних служби у свету. Тренутно, функцију председавајућег Спољне обавештајне службе обавља Сергеј Јевгењевич Наршкин. Од маја 2008. године је био шеф администрације председника Русије, а од 21. децембра 2011. године је председник Државне думе Федералне Скупштине Руске Федерације, да би 22. септембра 2016. године био именован на место директора СВР-а од стране председника Владимира Владимировича Путина. Председник је Руског историјског друштва и Управног одбора непрофитне организације „Фонд за савремену историју“.

Преко представника у руским амбасадама, конзулатима и трговинским представништвима СВР остварује сарадњу са великим бројем страних служби, са којима размењује обавештајне податке о испорукама оружја за масовно уништење, активностима терористичких организација и др. Овој служби је поверено и трагање и ослобађање руских држављана који су из различитих разлога, укључујући и тероризам, узети као таоци у иностранству. Широка агентурна мрежа и значајна техничко-технолошка подршка допринели су да обавештајна служба Руске Федерације постане гарант заштите њених интереса и, свакако, једна од најмоћнијих обавештајних организација у свету.

У складу са Законом о спољној обавештајности, усвојеним у децембру 1995. године, изграђена је данашња организациона структура руског СВР-а. То укључује оперативне, аналитичке и функционалне јединице (управљање, услуге, независна одељења).

Руководећи и управни органи смештени су у Москви, док су извршни органи у иностранству и на територији Руске Федерације. Њихова улога је у извршавању наменских задатака применом свих општепознатих обавештајно-оперативних метода и средстава рада. СВР се састоји од више организационих јединица, међу којима су:

- 1) **Политичка обавештајна служба**, надлежна да открива планове, намере држава, међународних организација, политичких партија и група чија је делатност усмерена, или може бити усмерена против интереса Русије, затим да анализира међународне, регионалне и локалне политичке и војно-стратешке проблеме у сфери спољне политике Руске Федерације. Суштина рада ове службе јесте стварање погодних услова за успешно функционисање државе, односно обезбеђење њене политичке независности;
- 2) **Економско обавештајна служба**, надлежна за развој економске политике, који реализује прикупљањем обавештајних података о глобалној, регионалној, локалној и гранској економској сфери, коришћењем углавном људских извора. Суштина рада ове службе јесте препознавање могућих повољних и неповољних околности у свету за руску привреду, као и препознавање економских кретања у свету;
- 3) **Научно-техничка обавештајна служба**, надлежна за прибављање научно-техничких информација не само на теоретском нивоу, већ и на материјалном (прибављањем узорака, инструмената и слично). Ова служба реализује задатке ради остварења два циља, а то су јачање сопствене борбене способности и развој привреде земље;
- 4) **Спољна контраобавештајна служба**, надлежна за супротстављање носиоцима тероризма и организованог криминала који су усмерени против националне безбедности Русије и
- 5) **Аналитичко-информативна служба**, надлежна за израду ресорских завршних обавештајних докумената која СВР користи за унапређење сопственог обавештајно-оперативног ангажовања у иностранству.

У свом саставу СВР има и специјалну војно-полицијску јединицу под називом „БАРЈАК”, задржану још из времена КГБ-а, која је задужена за акције на територији других држава. Квалитетан кадар, који се током целе каријере правилно води и усмерава у служби и

другим државним институцијама, јесте једна од битних одлика њеног деловања и постојања. Примера ради, некадашњи министар спољних послова Руске Федерације, Примаков, прошао је до те дужности многа постављења, од агента-новинара на Блиском Истоку па до председника СВР-а.

5.1.4. Војна обавештајна служба (ГРУ)

Војна обавештајна служба је обавештајно-безбедносна агенција која делује у оквиру Генералштаба Оружаних снага Руске Федерације. Од 2010. године она носи назив Главни директорат Генералштаба руских обавештајних снага, али у говору се често користи само скраћеница ГРУ.

Под покровитељством Лава Давидовича Троцког, украјинског револуционара, тада цивилног надзорника Црвене армије, формирана је Дирекција за регистрацију. Она је руководила свим војно-обавештајним службама, притом прикупљајући податке од војног или политичког значаја из извора ван територије Совјетског Савеза. Дирекција за регистрацију се сматра претходником Војне обавештајне службе.

ГРУ је био познат у совјетској влади због своје жестоке независности од ривалских "интерних обавештајних организација", као што је КГБ. У време настанка ГРУ-а, Владимир Илич Уљанов Лењин разбеснео је Чеку, претходника КГБ-а, поручујући јој да не омета рад ГРУ-а. Без обзира на то, Чека се инфилтрирала у ГРУ 1919. године. Ово је постао основ за жесток ривалитет између две агенције, које су се бавиле шпијунажом. Ривалство је било још интензивније од оног између ФБИ-а и ЦИА-е.

Током совјетске ере није се знало за постојање ГРУ. Документи о њеном постојању постали су доступни на Западу тек крајем двадесетих година прошлог века. ГРУ је и даље веома важан део обавештајних служби Руске Федерације, посебно зато што се никада није раздвојио као нпр. Комитет државне безбедности. ГРУ је, као прва војна, обавештајна управа, преживела све реформе и успешно опстала у свим политичким оквирима од Савеза Совјетских Социјалистичких Република до данас.

Основни задатак ГРУ-а је прикупљање обавештајних података од значаја за војну и политичку безбедност Руске Федерације, и то од извора у иностранству. Међутим, сложена безбедносна ситуација у земљи током деведесетих година прошлог века и у првој деценији овог века условила је то да ова служба преузме једну од главних улога у борби против тероризма на Северном Кавказу, без обзира на то што у својој организационој структури уопште нема сегмент који се бави овом проблематиком. У наведеној борби су од посебног значаја биле извиђачко-обавештајне и диверзантске јединице ГРУ-а које су спровеле велики број антитерористичких акција и претрпеле значајне жртве у два чеченска рата.

Начелник Војне обавештајне службе је војни официр и највиши руководилац обавештајних служби у Русији. Он је главни војно-обавештајни саветник руског министра одбране и начелника штаба, а такође је одговоран и председнику Русије. Први пут у историји ове државе, на чело ГРУ-а постављен је човек из морнарице, вицеадмирал Игор Костјуков. На тој позицији је заменио генерала Игора Коробова, који је преминуо 2018. године након дуге и тешке болести. Вицеадмирал Костјуков је учествовао у војној операцији у Сирији, а за велику храброст коју је показао добио је највише почасно звање у Русији - Херој Руске Федерације.

За разлику од директора СВР-а, који се састаје са председником сваке недеље, начелник ГРУ-а нема стриктно одређено време у редоследу дана за извештај председнику земље. Постојећи систем примања обавештајних информација и анализа од стране високог руководства, познатији као систем „означавања“, спречава политичаре да директно приступају ГРУ-у.

Током своје дуге и богате историје, Војно обавештајна службе је претрпена бројне организационе промене, а тренутно се састоји од главних одељења (управа), којима у обављању делатности помажу помоћна одељења и канцеларије. Када је реч о главним управама, неопходно је поменути следеће (са делокругом рада):

- 1) Прва управа - за државе Европе, али без Велике Британије;

- 2) Друга управа - за државе Северне и Јужне Америке, Велику Британију, Аустралију и Океанију;
- 3) Трећа управа - за државе Азије;
- 4) Четврта управа - за државе Африке;
- 5) Пета управа - надлежна за оперативно-обавештајни рад;
- 6) Шеста управа - надлежна за извиђачко-обавештајни рад;
- 7) Седма управа - за НАТО пакт;
- 8) Осма управа - надлежна за безбедност унутрашњих комуникација;
- 9) Девета управа - надлежна за управљање војним технологијама и
- 10) Десета управа - надлежна за војну економију.

Од поменутих помоћних одељења и канцеларија вреди поменути: Управу за сателитско препознавање, Управу за оперативну технику, Управу за административне послове, Управу за Међународну сарадњу, Службу за информације и Одељење архиве, као органе без којих се рад Војне обавештајне службе не би могао одвијати на досадашњи начин.

6. ИЗРАЕЛ

Углед и добро име које већ поменуте службе безбедности држава Европе имају у свету, захваљујући беспрекорној организацији и одговорном кадру, и не представља чињеницу која изненађује, имајући у виду њихов историјски развој, величину територије и глобални утицај које остварују широм планете.

Међутим, када се поред, просечном човеку општепознатих безбедносних служби, британске МИ6, руске КГБ или америчке ЦИА-е, раме уз раме нађе и једна обавештајна служба коју многи сматрају најефикаснијом, а која потиче из државе која не само што није велика сила (у смислу утицаја какав су имале претходно наведене државе), већ није ни постојала до друге половине двадесетог века, прави је изазов открити тајну успешности и посветити пажњу начину функционисања обавештајно-безбедносног система ове јеврејске државе.

Настанак и развој система безбедности Израела може се посматрати кроз више фаза, а за све њих је заједничко да су бројне, тајне, јеврејске организације, које су по методологији деловања, рудиментарно функционисале као обавештајне службе, одиграле кључну улогу у формирању независне државе¹⁸, представљајући један од најважнијих темеља стабилности и будућности Израела.¹⁹

Прве писане трагове о обавештајним активностима на територији Израела налазимо у „Библији“, која говори да је Мојсије слао своје племенске старешине да прикупе податке о земљи Ханан (данашња Палестина), где су Јевреји желели да се настане након изласка из Египта.

Почетком двадесетог века, тј. 1900. године, на територији Русије, у граду Минску, основана је прва јеврејска, дефанзивна безбедносна организација, под називом „Поал

¹⁸ Миливоје Левков, „Израелска тајна служба“, Филип Вишњић, Београд, 2001, стр. 21-49.

¹⁹ Младен Бајагић, „Шпијунажа у XXI веку-савремени обавештајно безбедносни системи“, Марсо, Београд, 2010, стр. 21-28.

Сион”, (радници Сиона), која је имала своју експозитуру у данашњој Палестини. Припадници „Поал Сиона“ имали су задатак да тајно прикупљају новац за набавку оружја и војне опреме, а у обавештајном деловању користили су тактику прерушавања у пољопривреднике - сељаке, често путујући у суседне области, организујући мрежу информатора.

Прва институција система безбедности у Израелу, која се плански, на организован начин, бавила класичним обавештајним радом, била је организација „ХАСХОМЕР”, у преводу “Стражар“, формирана 1909. године на територији Палестине. Функционисала је до 1925. године са основним задатком да штити јеврејска насеља од непријатељских напада. Организација је била замишљена као оружана формација која је служила интересима свих Јевреја, а њене припаднике су још називали „шомрини“. „Хасхомер“ је у свом саставу имао око четрдесет коњаника, педесетак пешака наоружаних пушкама и пиштољима, који су, у време пољопривредних радова, штитили безбедност јеврејских насеља од арапских и турских банди. Један од његових задатака био је подизање националне свести јеврејских имиграната који су у Израел дошли из других делова света. У саставу „Хасхомера“, који је деловао на читавој територији земље, углавном су били проверени и лојални Јевреји пореклом из руског места Гомела који су претходно припадали организацији „ Бар Гиора“.²⁰

Велики утицај на развој обавештајно-безбедносног система Израела имале су фебруарска и октобарска револуција у Русији 1917. године које су довеле до масовног егзодуса Јевреја на територију Израела, што је у првим деценијама прошлог века изазвало оштру реакцију домицилних Арапа, који су почели да организовано нападају јеврејска насеља.

Да би се заштитили и одбранили од Арапа, Јевреји су 1920. године формирали тајну, полувојно-полицијску, потпуно централизовану, територијалну организацију под називом „Хагана“ (одбрана), која је била ембрион савременим оружаним снагама Израела. У њеном саставу углавном су били бивши припадници тајне организације „Хасхомер“. У „Хагани“ је веома брзо дошло до фракцијске поделе јер је њено милитантно крило било

²⁰ Војимир М. Шобајић, *„Јеврејство и Израел“*, Младинска књига, Љубљана, 1982, стр.179.

незадовољно њеним дефанзивним и пасивним односом према сталним нападима Арапа на јеврејска насеља. То је довело до оснивања нове организације, назване „Хагана Б“ која се ујединила са десничарском, терористички оријентисаном, омладинском борбеном групом, „Иргун зvei леуми“. Обавештајно крило „Иргуна“ имало је агресиван и офанзиван обавештајни наступ и према Великој Британији и Арапима, сматрајући да се између њих све више развија однос сарадње, опасан за будућност Израела. У таквим околностима, Велика Британија, заједно са Арапима, постаје обавештајна мета израелских тајних организација што је довело до настанка нове обавештајне организације, „Лецхи“, која у фокус свог деловања ставља Велику Британију, сматрајући је „највећим непријатељем јеврејског народа“.

Политички контекст настанка ових установа лежи у повећаном приливу Јевреја (нарочито након што је у Немачкој Хитлер дошао на власт) у Палестину, која је тада била под британском управом, а што је изазивало непријатељства и супротстављање локалног арапског становништва.

У почетном периоду на прикупљању обавештајних података били су ангажовани Политички одсек Јеврејске агенције и различите формације у оквиру „Хагане“. Јуна 1940. године Шаул Меиров, руководилац контраобавештајног одсека „Хагане“, поднео је команди организације предлог који се односио на формирање заједничке информативне агенције (sherut yediot) која би деловала на целој територији и која би носила назив „ШАИ“ (као акроним од јеврејских речи sherut yediot). Предлог је ступио на снагу септембра те године, где је контрашпијунажа постала само један од три одсека новоформираног тела. Ипак, тек након марта 1942. различити обавештајни одсеци „Хагане“ су обједињени под једним кровом, са седиштем у Тел Авиву и просторијама које су званично биле представљене као канцеларије одбора за социјалну помоћ војних лица. „Шаи“ је била директно одговорна команди „Хагане“ и Политичком одсеку.

„Шаи“ је била класична обавештајна служба која је у свом саставу имала три одељења:

- 1) Контраобавештајно или интерно, бавило се Јеврејима;

- 2) Одељење за Велику Британију, надлежно да агентурним методом оствари продор у британске политичке безбедносне и војне структуре, и
- 3) Одељење за Арапе, који је водио један од оснивача тајне службе Израела Езра Данин.

Поред осталог, „Шаи“ је био задужен да на међународном плану придобије што више савезника који би помогли стварање нове државе. Формално је престао да постоји 1948. године, неколико недеља након проглашења независности Израела, а њени делови су касније интегрисани у обавештајно-безбедносни систем новоосноване државе Израел.

У оквиру „Шаи“, од 1937. године потпуно самостално функционисала је тајна организација „Мосад леаливах бетх“ (Институција за Б имиграцију), чији је основни задатак био организовано и илегално досељавање Јевреја на територију Палестине. Њени припадници имали су развијену и разгранату мрежу информатора широм Европе. Пред крај Другог светског рата извршена је реорганизација „Мосад леаливах бетх“, тако што су у оквиру ње формирана два нова тајна одељења – „Ха Апал“, (бави се имиграцијом Јевреја), и „Бриха“, (надлежно за слање Јевреја у европске престонице, лучке градове).

Обавештајне активности „Мосад леаливах бетх“, имале су у том периоду веома велики значај и представљале су базу за касније формирање првих, званичних државних обавештајно-безбедносних институција независне државе Израел.

Након укидања „Шаи“ одлучено је да се формира обавештајна заједница коју су чиниле следеће институције:

- 1) **Војна обавештајна служба**, касније позната као Аман и "Обавештајно крило", у оквиру оружаних снага. Ова служба је имала широке надлежности, од прикупљања информација о оружаним снагама арапских држава, преко цензуре медија, до безбедности оружаних снага и контрашпијунаже;
- 2) **Служба безбедности**, првобитно у оквиру оружаних снага, организована по војним принципима, а затим као аутономна, цивилна институција;
- 3) **Спољна обавештајна служба**, у оквиру Министарства спољних послова под називом Политички одсек, задужена за прикупљање информација изван Израела и
- 4) **Институт "Алија В"**, задужен за тајно довођење Јевреја широм света у Израел.

До коначног уобличавања обавештајно-безбедносног система долази 1951. са формирањем МОСАДА. Наиме, Мосад замењује Политички одсек Министарства спољних послова и преузима функције Института "Aliya B", чиме ове две институције престају да постоје.

6.1. Организација и послови служби безбедности Израела

Од свог оснивања 1948. године, које је праћено ратом за независност, држава Израел је практично сваке наредне деценије учествовала у неком оружаном сукобу – Суецки рат 1956. године, Шестодневни рат 1967. године, затим Јом Кипурски рат 1973. па Либански рат 1982. и Прва Интифада од 1987. до 1990. године. Деведесете године су биле релативно мирне, захваљујући напору Сједињених Држава да задржи Израел изван Заливског рата и почетку мировног процеса на Средњем истоку, да би почетак овог миленијума обележили Друга Интифада (од 2000. до 2005. године) и Други либански рат 2006. године. Такође, јеврејска држава нема билатералне односе са већином својих суседа, чак ни са већином држава Средњег истока (осим Египта, Јордана и Турске).

„Непријатељско окружење“ које захтева константну опрезност је свакако фактор који подразумева ефикасан обавештајно-безбедносни систем, способан да одговори на све безбедносне ризике и изазове. Тако, код Израела се дају препознати две групе факторе од значаја за конструкцију обавештајно-безбедносног система, а то су спољни фактори, који подразумевају физичко-географско окружење и историјат сукоба са суседним државама (рат против Арапа, Сиријаца и Либанаца), и унутрашњи фактори који су настали као реакција на спољне (различите друштвене вредности за време различитих политичких система).

Такође, развој Израела на војном и економском плану подразумева и адекватан развој обавештајних служби, с обзиром на законитости система који не може напредовати уколико симултано не напредују и сви елементи истог. Обавештајно-безбедносни систем Израела је специфичан, више димензионалан и у различитим појавним облицима дубоко присутан у свим сферама друштвеног живота. Његова организационо-функционална структура детерминисана је континуираним безбедносним изазовима, ризицима и

„екстензивним претњама“, а важан утицај на његово дизајнирање има историјски и географски фактор као и реална политичко-безбедносна ситуација у региону.

Тај систем обухвата низ државних установа и специјализованих институција одговорних за прикупљање поверљивих података које имају за циљ пружање подршке политици израелске државе и ширењу њеног утицаја у свету.²¹

Данас, обавештајно-безбедносни систем Израела чине следеће установе:

- 1) *Централни институт за обавештајни рад и специјалне задатке (МОСАД);*
- 2) *Генерална служба безбедности (Шин-Бет);*
- 3) *Обавештајна служба Министарства одбране (АМАН);*
- 4) *Центар за истраживање и политичко планирање Министарства спољних послова;*
- 5) *Национална полиција и*
- 6) *Биро за научна питања (ЛЕКЕМ).*

У обавештајно-безбедносни систем Израела могу се сврстати и поједини научни институти, као што су „Јафа центар“ за стратешке студије, „Дајен центар за источно-европске студије“, који су у саставу Универзитета у Тел Авиву и „Беса центар за стратешке студије“, са Бар Илан Универзитета. Вредна помена у овом делу је, свакако, и обавештајна организација „Натив“ која је, под велом строге тајности функционишући изван израелског обавештајно-безбедносног система, била задужена за Јевреје у тадашњем Совјетском Савезу.

Приоритети обавештајно-безбедносног система Израела, односно начела у оквиру којих свака од поменутих служби обавља своје делатности су:

- **стратешко-политички обавештајни рад** - прикупљање и процењивање доступних информација које могу послужити премијеру у мировном процесу;
- **превентивни обавештајни рад** - бројне активности превентивног карактера редовно се предузимају и у другим државама, далеко ван територије Израела, јер према стратешким показатељима и безбедносним анализама ове државе,

²¹ Kamrava Mehran, „*The Modern Middle East, A Political History since the first World War*“, University of California Pres, 2005, стр. 215.

вероватноћа безбедносних ризика и напада је за око деведесет процената мања, ако је акценат на превенцији;

- **обавештајни рад** - који се односи на конфликт ниског интензитета са суседним државама и
- **стратешко-војни обавештајни рад** - који треба да прати наоружавање држава у региону са балистичким пројектилима и оружјем за масовно уништење.

Устав, као конститутивни правни документ, у Израелу никада није донет, па, иако није у потпуности регулисан читав процес контроле - управљање, руковођење и усмеравање система безбедности обавља председник Владе са својим кабинетом, коме у томе, нарочито када су у питању стратешки важне одлуке, помажу председник државе, министар одбране, командант оружаних снага, као и директори Мосад-а и Аман-а.

Како би усагласила деловање својих служби у новим условима, обавештајна заједница Израела је 2000. године усвојила правни акт познат под називом „Magna Carta 2“, који је носио једну врло важну промену. Посебна специфичност управљања обавештајно-безбедносним системом Израела огледа се и у томе што се веома важна улога у креирању укупне безбедносне политике и доношења најзначајних одлука придаје војним безбедносним структурама, конкретно обавештајној служби Министарства одбране - Аман, док се други субјекти система националне безбедности, условно речено, занемарују. Периодични и годишњи аналитички извештаји представљају фундаментални основ израелском премијеру у доношењу одлука на безбедносном и политичком плану.

Поред премијера, централно тело које координира и усмерава функционисање обавештајно-безбедносним системом Израела је Комитет директора (шефова) служби – **ВА' ДАТ** (Va'adat Rashei Hasherutim), основан у тајности 1949. године, одлуком првог председника Владе. У састав Комитета, који се састаје најмање два пута месечно, улазе директори Мосада, који председава Комитетом, Шин Бета, Амана, Генерални директор Министарства спољних послова, директор Центра за истраживање и политичко планирање у Министарству спољних послова, Генерални инспектор Националне полиције

и саветници премијера за политичка и војна питања и антитероризам.²² Комитет планира, координира и руководи активностима обавештајно безбедносних служби Израела у земљи и иностранству, а у посебним ситуацијама директно и непосредно руководи појединачним обавештајним операцијама.

По угледу на британски ЈС, одлуком премијера 1999. године, основан је „Савет за националну безбедност“, као потпуно независно тело које би државном врху ове земље правило стратешке политичко-безбедносне процене и анализе, предикатно указујући на актуелне безбедносне ризике и претње по безбедност Израела, с обзиром да се члановима Комитета замерало да одлуке доносе под утицајем дневне политике. Контролу законитости рада обавештајно-безбедносног система врши израелски парламент, Кнесет, тачније, Одбор за надзор рада обавештајних и безбедносних институција, који је у саставу парламентарне Комисије за спољне послове. Он нема посебно значајне ингеренције већ се углавном креће у границама необавезних, декларативних политичких инструкција.

6.1.1. Централни институт за обавештајни рад и специјалне задатке (МОСАД)

„Где нема савета, људи падају, али у мноштву саветника лежи безбедност“, мото једне од најорганизованијих и најефикаснијих обавештајних агенција на свету. Делује не само на националном и регионалном нивоу, већ и на глобалном плану, штитећи по сваку цену државу Израел и јеврејски народ широм света. Настао је у једном дугогодишњем, еволутивном процесу који је трајао од 1948. до 1952. године, а претходило му је постојање обавештајне организације „Ха Моссад Алиуах Бет“, коју је стратешки и методолошки наследио.

По узору на британску обавештајну службу МИ6, као потпуно самостална, обавештајна, државна институција, Мосад је званично основан 01. априла 1951. године, по наредби Давида Бен-Гуриона, оснивача и првог премијера државе Израел, и представља централну аутономно-ресорску службу за офанзивни обавештајни рад, припрему и извођење тајних акција и антитерористичко деловање.

²² Richelson T. Jeffrey, „*The U.S. Intelligence Community (fourth edition)*” , Ballinger, Publishing company Cambridge, 1998, стр. 229.

У обавештајном раду искључиво користи агентурни метод за прикупљање политичких, економских, научних и технолошких обавештајних података. Припадници ове организације су ангажовани и на прикупљању информација војног карактера које се углавном односе на водеће личности војних структура страних држава, морал и степен ефикасности оружаних снага. У својим обавештајним активностима Мосад се ослања на велику јеврејску заједницу широм света и познат је по својој изузетној ефикасности што се манифестује кроз крајње либералну политику деловања када су у питању оперативне акције киднаповања, атентата, због чега га често етикетирају као „разбојничку агенцију“. Методи рада Мосада, компатибилни условима у којима егзистира држава Израел, бескрупулозни су, заснивају се на уценама, обманама, подмићивању, распиривању националне, расне, верске мржње и нетрпељивости, отмицама, атентатима на личности које могу представљати потенцијалну опасност, па чак и оне са којима је служба сарађивала, а који у перспективи могу да компромитују рад службе.²³

Мосад је у досадашњем току рада јасно дефинисао своје приоритете:

- убацивање професионалних агената у арапске редове - „стратегија периферног савезништва“;
- заштита јеврејског становништва у целом свету, а не само у оквирима државе и
- подстицање развоја савремене технологије.

Један од кључних елемената периферног савезништва представљала је "северна веза" – са Турском и Ираном. Ова иницијатива је резултовала успостављањем мреже кооперације између њихових обавештајних служби (Мосад-а, иранског SAVAK-а и Турског TNSS-а) под називом – „Трозубац“. Кооперација је подразумевала састајање директора служби на полугодишњем нивоу, размену информација од заједничког интереса и пружање обуке.

Иако је основан уз подршку Совјетског Савеза, Израел је убрзо за стратешког партнера изабрао Сједињене Америчке Државе, при чему је једна од најбитнијих компоненти ове везе била сарадња између њихове две обавештајне службе – Мосада и ЦИА-е. На

²³ Никола Драговић, „Обавештајна служба Израела према писању стране штампе“, Билтен Војне безбедности бр. 2, 1971. стр. 80.

почетку, ЦИА је процењивала да нова држава Израел не припада Западном блоку. Његови лидери су припадали социјалистичкој партији, већина њих је била рођена у Русији и самим тим Израел је сматран претњом стабилности на Средњем истоку. Темеље сарадње обавештајних служби две државе успоставио је Џејмс Енглтон, руководилац контра-обавештајне јединице ЦИА-е. На његову иницијативу организован је састанак премијера Израела, Давида Бен-Гуриона и директора ЦИА-е, генерала Волтера Бедел Смита на коме је Бен-Гурион понудио Американцима информације о томе шта се дешавало иза тадашње Гвоздене завесе. У то време ЦИА, и поред великог буџета, је била скоро немоћна у прибављању таквих информација. Предност Израела у односу са Сједињеним Државама је био велики број имиграната који су се досељавали из источне Европе доносећи са собом разне корисне информације, за ЦИА од непроцењиве вредности. Односи између Мосада и ЦИА-е су се заснивали на принципу quid pro quo – услуга за услугу. У том смислу, њихова кооперација је доживљавала успоне и падове, са примерима уздржавања од прослеђивања кључних информација на обе стране, па чак и међусобног шпијунирања, као што је то био случај у афери "Полард".²⁴

Од свог оснивања, Мосад је имао амбиције за деловање на глобалном плану, изражене у ставу његовог првог директора Реувена Шилоаха, да израелска тајна служба мора да мисли шире од самог Израела – она мора бити заштитник јеврејског народа широм света, јер са великим људским потенцијалом изван матичне државе, Израел може да рачуна на подршку јеврејских заједница широм света.

Седиште израелске обавештајне службе Мосад налази се у Тел Авиву. Централа Службе састоји се из следећих делова:

- 1) Оперативни део;
- 2) Део за оперативну подршку и
- 3) Техничко- административни део.

²⁴ Некадашњи морнарички аналитичар, амерички Јеврејин, Џонатан Полард осуђен на доживотну казну затвора због шпијунаже, ослобођен је 30 година након што је ухваћен, у тренутку покушаја мирења између Вашингтона и Тел Авива.

Оперативни део Мосада састоји се од следећих шест сектора и обавештајне академије која селектира и едукује кандидате за оперативни састав. То су:

- 1) **TSOMET (Melucha)** сектор, задужен за планирање, координацију и руковођење оперативним мрежама Мосада у иностранству. Оперативци Мосада дисперзовани су у иностранству у одговарајуће обавештајне пунктове и званична израелска привредна, трговинска и друга представништва, из којих обавештајно делују на легендираној основи. Пунктови су организовани на географско територијалном принципу, тј. по регионима, на пример за САД, Канаду и Западну Европу, Латинску Америку, Руску федерацију и Кину, Африку, Уједињене Арапске Емирате, Иран и др;
- 2) **KAISARUT (Tevel)** сектор, задужен за везе и односе са страним обавештајним службама. Део оперативаца у својству официра за везу, стациониран је у израелским дипломатско-конзуларним представништва у иностранству, док је други део оперативаца легендирано "покривен" другим функцијама. У задатке сектора спада и успостављање пословно-техничке сарадње на плану продаје оружја и војне опреме, обуке кадрова и стварања услова за успостављање дипломатских односа са другим државама и слично;
- 3) **TSAFRIRIM** сектор, задужен за извођење тајних операција, пласирање дезинформација, ликвидацију непожељних агената, убацивање агената у непријатељске редове, обављање психолошкопаравојних активности, итд. Задатак овог сектора је организација и развијање сарадње са јеврејским народом изван граница Израела, као и њихово евентуално укључивање у обавештајне операције;
- 4) **NEVIOT (Keshet)** сектор, задужен за примену техничког метода у прикупљању обавештајних информација. Сектор окупља експерте из разних области који се баве тајним "упадањем" у куће, хотеле и друге просторије, како би поставили уређаје за праћење, лоцирање, или пронашли или подметнули документе, доказе, експлозивне

направе или чак открили скривену, тј. тражену особу. У ове сврхе користе се најсавременији информационо-сателитски и комуникациони системи;

5) **YANALOLIM (diamond)** сектор, одржава тајне контакте са агентима дубоко инфилтрираним, “покривеним”, у непријатељским, арапским редовима, уз помоћ савремених комуникационо–информационих система и

6) **Служба за безбедност тајних операција**, у чијем саставу су најiskusнији припадници Мосада који се искључиво баве заштитом и обезбеђивањем учесника у реализацији тајних обавештајних продора и субверзивних операција, односно заштити од евентуалног откривања од стране супарничке стране.

У оквиру оперативног дела Мосада, обавештајно делују и друге организационе јединице, уско специјализоване за тачно одређене линије рада. Тако, на пример, постоји посебно тајно одељење „АЛ“ надлежно за обавештајне операције и активности у, и према САД-у. За континуирано праћење и сагледавање екстремистичко терористичких активности палестинске ослободилачке организације основано је посебно специјализовано одељење под називом „ПАХА“.

Други део Мосада, задужен за оперативну подршку и административно техничке послове, има логистичку улогу са конкретним задацима да унапређује и развија оперативно техничка средства, вођење документације, архива и слично. Састоји се из више одсека:

- 1) Одсек за комуникације, који поседује савремену информациону мрежу;
- 2) Одсек за документацију (архива обавештајних докумената и израда фалсификованих и фиктивних персоналних докумената) и
- 3) Одсек за анализу, који врши обраду обавештајних информација и израду процена и докумената вишег степена обраде за крајње кориснике.

Обавештајном службом Мосада руководе директор, извршни директор и шеф за координацију, а подршку у руковођењу и координацији пружају им и Одељење

специјалних служби, Одељење за везу са оружаним снагама, Одељење за психологију, Одељење за везе и Главни компјутер.

6.1.1.1. *Пропуст и занимљивост у раду МОСАД-а*

Поред великих успеха, током свог постојања Институт је забележио и неколико пропуста, од којих је најзначајнији онај у норвешком градићу Лилехамеру. Наиме, 1973. године, тим од на брзину скупљених Мосадових агената ушао је у траг човеку за кога је био уверен да је у питању Али Хасан Саламех, члан „Црног септембра“, палестинске терористичке организације. Показало се да је идентификација била погрешна, тако да су Мосадови оперативци, уместо Саламеха, убили Ахмеда Бушикија, конобара мароканског порекла, а цео фијаско је постао познат као један од највећих излагања јавности тајне активности Израела у иностранству.

Један од занимљивих података о Мосаду је да једна од широко изучаваних области током обуке његових оперативаца представља упознавање главних аспеката светског бизниса, постојећих компанија и њихове делатности у већим државама и савременог маркетинга. Ту спада и материја о основама, методици и техници разних међународних послова, познавање главних банкарских и финансијских асоцијација и њихове делатности, великих светских фирми, познавање међународних узанси, праксе руковођења фирмама и компанијама, који су најчешће руководећи и извршни органи фирми и банака, акционарских и деоничарских друштава, као и други облици удруживања капитала.

6.1.2. Генерална служба безбедности (Шин-Бет)

Са безбедносним деловањем, Генерална служба безбедности - Шин Бет, почела је 01. јула 1948. године, убрзо након формирања државе Израел, и то као Јединица 184 у оквиру оружаних снага. У то време целокупни персонал су чинили официри и војници. Настала је трансформацијом дотадашњих обавештајних сервиса „Хагане“ и „Шаи“, непосредно

после њиховог распуштања. У првој фази постојања била је класична војна контраобавештајна служба да би неколико година касније, тачније августа 1950. године, када њене активности бивају премештене у надлежност Министарства одбране, Шин-Бет званично постао тајна, цивилна, контраобавештајна служба одговорна директно премијеру и такво стање траје и дан данас.

У Израелу се ова служба хебрејски још назива и „ШАБАК“, на енглеском „ИСА“, (Israeli Security Agency), тј. служба унутрашње безбедности. Њен основни мото је – ***"Бранилац који неће бити виђен"***.

Као национална организација, Шин-Бет је конкретно задужен за безбедност државе Израел, њених институција и демократског поретка, сузбијање тероризма, шпијунаже, и свих облика политичког субверзивног деловања и откривања државних тајни.

Према позитивним законским прописима основни задаци Шин-Бета су:

- откривање и прикупљање обавештајних информација о деловању страних обавештајних служби и других незаконитих активности усмерених против националне безбедности и демократског поретка Израела;
- безбедност израелских званичника (државних функционера) и свих израелских државних и других значајних установа у иностранству и земљи;
- истраживање субверзивних активности унутрашњих и иностраних непријатеља усмерених против националне безбедности Израела, укључујући тероризам и друге облике политичког насиља унутар и изван државе;
- обраду и процену обавештајних података добијених из тајних извора и њихово упоређивање са подацима из отворених извора;
- заштита граничних прелаза и граничне инфраструктуре Израела;
- израда и уступање завршних обавештајних докумената за потребе највиших државних органа, као и њихово архивирање и чување и
- пружање подршке (тајни претрес, тајно праћење и други полицијски послови) другим обавештајним установама Израела.

Поред тога, у фокусу њихових активности су десничарско оријентисане, националне, опозиционе политичке странке и покрети Израела.

Организационо и функционално, Шин-Бет функционише кроз осам оперативно-логистичких управа организованих по линијско-територијалном принципу, а то су:

- 1) **Управа за арапске послове**, која се састоји од више одељења која су надлежна за сузбијање тероризма, политичких субверзија, супротстављање деловању страних обавештајних служби, за истраживање и за регионалне уреде. У оквиру Управе делује одељење „ХЕНЗА“²⁵, надлежно за сузбијање унутрашњих немира и побуна у Израелу, које се посебно експонирало у сузбијању терористичких активности палестинског „Хамаса“;
- 2) **Управа за неарапске послове**, која је задужена за класичне контраобавештајне послове, односно за сузбијање деловања страних обавештајних служби и обавештајних активности страних дипломатских мисија и њихове потенцијалне инфилтрације у Израел. Управа се оперативно ангажује и на праћењу активности безбедносно интересантних емиграната који се трајно, из других држава, насељавају на територију Израела;
- 3) **Управа за безбедност и заштиту**, надлежна је за контраобавештајну и безбедносноу заштиту личности и објеката, носилаца највиших државних, политичких, правосудних и других функција, израелских дипломатско-конзуларних и других представништава у иностранству, економских и трговинских, као и објеката који су од посебног друштвеног интереса, тј. у функцији су одбране и безбедности Израела. Управа је такође одговорна за спречавање цурења поверљивих информација које се односе на патенте, производне процесе, статистике итд.;
- 4) **Управа за координацију и праћење**;
- 5) **Управа за технологију**;
- 6) **Управа за оперативну подршку**;
- 7) **Управа за истраге и законско саветовање и**
- 8) **Управа за администрацију.**

²⁵ Todd Paul, Bloch Jonathan, „*Global Intelligence*“, Perseus Book Group, New York, 2003. стр. 152-153.

Управе за координацију и праћење, технологију, оперативну подршку, истраге и законско саветовање, и за администрацију, имају примарно логистичку улогу која укључује техничке, административне, помоћне и услужне делатности које су у функцији оперативног састава и специјалних формација, док прве три управе реализују класично оперативне задатке.

Седиште Шин-Бета је у Тел Авиву, а оперативни центри налазе се у Јерусалиму, Хеброну, Хаифи, Ашдаду и Наблусу. Оперативне, организационе јединице нижег нивоа, потцентри и пунктови смештени су у свим деловима земље где су и у најмањем обиму изражене безбедносне претње и ризици.

Шин-Бет је успео да развије и организује веома широку, квалитетну мрежу информативно сарадничких веза и позиција, уз помоћ које је постигао запажене резултате у разоткривању планова и намера милитантних палестинских терористичких организација.

Занимљиво је да је Шин-Бет заслужан за учвршћивање везе Мосад-ЦИА, прибављањем Хрушчовљевог говора, што је такође потврдило међународни углед обавештајно-безбедносног система Израела као способног и респектабилног. Још један допринос ове службе целокупној обавештајној заједници Израела је и састављање речника шпијунаже и контрашпијунаже, искључиво од јеврејских термина и назива.

Ипак, значајне критике на рад ове унутрашње службе безбедности, а и других обавештајно-безбедносних служби, упућене су 1995. године, после атентата на тадашњег израелског премијера, што је отворило низ питања реорганизације ове контраобавештајне службе. То је имало за последицу потписивање два споразума – „Magna Carta 1“ и „Magna Carta 2“, 1999. и 2000. године којима су на сасвим другачији начин дефинисани узајамни односи између три најзначајније службе Израела, Мосада, Шин Бета и Амана, а у контексту разграничења надлежности, праваца деловања, оперативних приоритета и зоне одговорности. Као изразито офанзивна и оперативно агресивна контраобавештајна служба, Шин Бет, у свом поступању често користи забрањену, контроверзну, репресивну методологију, брутално се обрачунавајући са противницима, посебно Арапима, служећи се психолошко пропагандним притисцима и физичким насиљем. Због учесталог

практиковања насилних техника, метода, психичке тортуре у испитивању арапских затвореника, Шин Бет је често био мета критика и напада међународних организација које се баве људским правима, а у једном тренутку доживео је и јавну осуду Уједињених нација.

До осамдесетих година прошлог века Шин-Бет је био познат по примени контроверзних метода, укључујући и мучење, како би се прибавиле информације. Ипак 1987. године, након жалби палестинских затвореника о прекомерној употреби насиља приликом саслушавања, Ландау комисија је донела критеријуме за законито спровођење овог поступка. Дозвољена је ограничена употреба силе и то само у случају "временске бомбе" – терористичког напада који треба да се деси тако да се морају предузети хитни поступци како би се спречио. Године 1999. израелски Врховни суд је расправљао о Шин-Бетовим методама испитивања приликом чега је донео одлуку о забрани употребе силе током њега. Као последица одлуке, данас, безбедносна агенција Израела базира испитивање на примени психолошког притиска, у чему је постала високо ефикасна. Ипак, приговори о примени физичке присиле су се наставили, тако да је Кнесет 2002. године донео „Закон о израелској безбедносној агенцији“ којим су регулисане њене активности. Према закону, премијер сноси министарску одговорност за активности Шин-Бета, с тим што одредбе које се односе на методе саслушавања још увек нису отворене за јавност.

Након Шестодневног рата 1967. године, Шин-Бет се суочио са бројним изазовима, који су присутни и данас, а који се односе на контролу становништва на окупираним територијама. Међу мноштвом безбедносних проблема у том смислу, ова служба се свакодневно суочавала са нужношћу брзе контроле великог броја лица у покрету, на пример на контролним пунктовима, прелазима преко мостова, улазима у неке објекте итд. Стога су у служби били принуђени да траже нова средства која би им омогућила брзу масовну контролу.

Последњих година убрзани развој технологије је повећао значај Управе за технологију, тако да према званичном сајту агенције, четвртина запослених у Шин-Бету обавља техничке послове. У том смислу, управа је активна у развијању иновација на пољу

компјутерског вида, препознавања говора, анализе података, обраде природних језика и слично. Такође, управа константно унапређује способности располагања са све већим приливом информација, развијајући сложене системе и алгоритме способне за боље и јасније идентификовање догађаја који су од значаја за обавештајни рад и оперативне потребе.

Шин-Бет се данас веома успешно носи са широким спектром претњи које долазе од терористичких организација и непријатељски оријентисаних држава региона, настојећи да своје безбедносно-обавештајно деловање усклади са правним нормама демократске државе. Законитост његовог поступања строго се контролише, јер главна опасност за младу јеврејску нацију долази не само од Арапа, већ и од потенцијалне конфронтације између различитих израелских политичких структура и група, које у перспективи, евентуално могу политички инструментализовати поједине делове Шин-Бета или их професионално злоупотребити и усмерити против политичке опозиције, као што је то својевремено био случај са Народним комесаријатом унутрашњих послова бившег Совјетског Савеза.

6.1.3. Обавештајна служба Министарства одбране (АМАН)

Аман је централна, војна обавештајна служба, израелских оружаних снага у чију надлежност спада прикупљање података о иностраним државама, који су од значаја за одбрану земље и оружане снаге Израела. Иако се организационо налази у саставу Министарства одбране, Аман је у потпуности аутономна и независна служба, изван копнених, ваздушних и поморских оружаних снага. Као и други јеврејски обавештајно-безбедносни субјекти, и Аман води порекло из обавештајних сервиса који су постојали пре настанка независне државе Израел. Настао је из организационих делова обавештајног крила организације „Хагана Б“.

Наиме, током рата за независност 1948. године, „Шаи“ се показала неспособном за прикупљање информација неопходних за потребе војске и њених дејстава, због чега је било неопходно издвајање војно-обавештајних активности као засебних. Крај рата је

довео до распуштања „Шаи“ и формирања обавештајне заједнице Израела у оквиру које је војно-обавештајна служба деловала као засебна агенција у оквиру оружаних снага.

Своје обавештајно оперативно деловање Аман усмерава на следеће врсте послова:

- стратегијско-прикупљачке и аналитичко-процењивачке;
- упозоравајуће и превентивне и
- координативно-усмеравајуће.²⁶

Основни задатак и функција Амана је да на основу прикупљених обавештајно-безбедносних података израђује стратешке оперативне анализе и процене, које се дневно или периодично достављају највишим државним функционерима Израела, односно председнику, премијеру и министрима.

Посебан значај и пажња посвећује се актуелним, војним, економским и географским подацима и обавештајним сазнањима о државама Блиског истока и региона уопште, као могућим угрожавајућим факторима. На овај начин, Аман, заједно са другим субјектима израелског система безбедности, активно учествује у дугорочном креирању стратешке, националне, одбрамбено-безбедносне политике, дајући директан допринос остваривању највишег нивоа безбедности државе Израел и личне и имовинске сигурности грађана.

Обавештајна служба Министарства одбране, према јавно доступним изворима, у свом саставу има око седам хиљада припадника који су сходно организационо функционалној структури оружаних снага Израела, распоређени у свим војним формацијама од чете па на више.

Војном обавештајном службом руководи директор који је истовремено и члан Генералштаба оружаних снага Израела. Директор Амана и начелник Сектора аналитике ове службе, по субординацији, су директно подређени министру одбране и начелнику Генералштаба израелске армије, али поред тога врше функцију саветника у кабинету премијера Израела.

²⁶ Kahana Ephraim, „*Reorganizing Izrael – Intelligence Community*“, *Internacional Jurnal of Intelligence and Counterintelligence*, 2002. стр. 420-421.

Аман оперативно функционише кроз два велика сектора. Први је **сектор за прикупљање обавештајних података**, који своју делатност реализује кроз четири управе:

- 1) **Управа за продукцију**, која израђује националне обавештајне анализе и процене о безбедносним и ратним ризицима и формира персоналне досијее војних лица арапских земаља, користећи јавно доступне и тајне податке;
- 2) **Управа за групни обавештајни рад**, која се бави класичним обавештајним активностима, односно, прикупљањем обавештајних информација за цео обавештајно безбедносни систем Израела, комбинацијом „живих извора“ (HUMINT методом, human intelligence-посредством агената и доушника), и најсавременијих, техничких средстава и метода - SIGINT (signals intelligence-посредством најсавременијих техника за праћење сигнала), COMINT (communication intelligence-посредством различитих радио и факс веза) и ELINT (electronic intelligence-посредством сигнала радара, летелица, пројектила...). Технички метод прикупљања тајних података у израелском обавештајно-безбедносном систему постаје све доминантнији а посебна пажња посвећује се развоју и усавршавању електронских и сателитских система за контролу и пресецање страних комуникационих веза па се имплицитно томе развијају нове гране техничког метода, као што су RADINT (радарски системи), PHOTINT (фотографски снимци) и IMINT (сви технички уређаји);
- 3) **Управа за везе са иностранством**, на основу билатералних споразума, успоставља и развија међународне односе и сарадњу са страним, партнерским, војним обавештајним службама. Координира мрежом војних аташеа ове службе који су као официри за везу инсталирани у израелским дипломатско-конзуларним представништвима у иностранству. У овом циљу у оквиру Управе формирано је посебно Одељење за војне аташее, и
- 4) **Управа за теренску безбедност и војно узбуњивање.**

Други сектор кроз који функционише Аман јесте **сектор за аналитику**, који прикупља и анализира информације прикупљене од стране целокупног обавештајно-безбедносног

система – самог Амана, Мосада и Шин-Бета, и на основу тога објављује тзв. дневне информационе прегледе и остале периодичне извештаје.

6.1.4. Центар за истраживање и политичко планирање Министарства спољних послова

Центар за истраживање и политичко планирање, настао је из једне посебне, аутономне, организационе јединице, која је 1948. године, основана у оквиру тадашњег Министарства иностраних послова државе Израел, са конкретним задатком да у континуитету прати актуелне политичке процесе у свету, а посебно у региону Блиског истока. Центар је са оваквом улогом функционисао до 1951. године, када је престао да постоји а његови дотадашњи аналитичко-политички задаци пребачени су у надлежност посебног одељења Мосада. Са сличним надлежностима, Центар је поново основан 1974. године на иницијативу „Агранатове комисије“, која је тада испитивала низ пропуста и нетачних процена и анализа обавештајно-безбедносног система Израела у октобарском Јом Кипурском рату 1973. године.

Тренутно, Центар делује у оквиру Министарства спољних послова Израела и у склопу њега запошљава око стотину службеника, аналитичких стручњака и експерата за поједина питања са најугледнијих израелских и иностраних универзитета. Састоји се из десет секција и прати догађаје, развоје и политичке процесе, посебно на Средњем истоку, укључујући ту и деловање међународних актера. Његови главни задаци су прикупљање, анализирање и процењивање политичких информација неопходних за рад Министарства спољних послова, пружање редовних политичких смерница за извршавање мисија Израела у иностранству, као и пружање подршке политичкој информационој мрежи, у Израелу и у иностранству, својом експертизом у блискоисточним питањима.

По опису послова и задатака, Центар је веома сличан „Бироу за обавештајни рад и истраживање“ Сједињених Држава, који за потребе америчке извршне власти израђује стратешке, аналитичко политичке, обавештајне студије. Један од задатака Центра су и

инструкциони и аналитички извештаји који се достављају израелским дипломатско-конзуларним представницим у иностранству у циљу што аутентичнијег заступања политичких ставова ове земље.

Његов статус помоћне обавештајне институције потврђује чињеница да му Мосад и Аман прослеђују искључиво информације од секундарног значаја. Ипак, иако мањи од Амана у сваком смислу, укључујући особље и буџет, Центар је боље од њега успео да предвиди неке значајне политичке трендове на Средњем истоку.

6.1.5. Национална полиција Израела

Национална полиција Израела примарно је надлежна за одржавање јавног реда и мира, контролу граница и сузбијање класичног и организованог криминала. Организационо је у саставу Министарства унутрашњих послова и функционише по територијалном принципу. Национална полиција је функционално повезана са другим субјектима система безбедности ове земље, а посебно са обавештајно-безбедносним службама. Повезаност је највише изражена кроз свакодневну линијску и територијалну сарадњу и комуникацију са Одељењем за истраге и специјалне акције, Граничном полицијом, са којима веома често, заједнички, реализују конкретне обавештајно-безбедносне задатке. У оквиру националне полиције, функционишу и Полицијска обавештајна служба, која прикупља криминалистичко обавештајне податке и сазнања о носиоцима организованог криминала као и елитне антитерористичке јединице, „YAMAM“ и „YASSAM“. Наведени субјекти, редовно и обавезно, достављају безбедносно интересантне податке, углавном службама које се баве унутрашњом безбедношћу, односно Шин-Бету.

6.1.6. Биро за научна питања (ЛЕКЕМ)

Министарство одбране Израела основало је 1957. године, у највећој тајности, „Биро за научне односе“, са задатком да свим расположивим, легалним и тајним средствима, прикупља обавештајне информације и прати најновија научна достигнућа и модернизацију у производњи наоружања, војне опреме, информационих технологија и нуклеарног програма. Биро је имао руководећу и контролну улогу у реализацији низа стратешких, војних пројеката, као што је на пример изградња нуклеарног реактора у

израелској пустињи Негев за који су Израелци тврдили да се ради о текстилној фабрици. Затим, заједно са Мосадом, 1968. године, Биро је учествовао у организацији илегалног транспорта уранијума из Белгије за потребе израелског нуклеарног програма, као и у тајном прибављању пројектне документације за француски авион „Мираж“, 1969. године. Помињана афера „Полард“, дело америчког Јеврејина који је шпијунирао за Израел и који је био оптужен да је управо Бироу достављао поверљиве податке, била је увод у формално распуштање ²⁷ Бироа за научна питања 1986. године. Међутим, како амерички извори спекулишу, Биро је само формално расформиран, а његове идентичне надлежности су трансферисане на друге обавештајно-безбедносне институције Израела.

6.2. Карактеристике и значај обавештајно-безбедносног система Израела

Обавештајно-безбедносна заједница ужива снажну позицију у оквиру државне управе у чије послове су интегрисане и обавештајне активности. Нпр. обавештајне и безбедносне службе добијају снажну подршку од стране Министарства спољних послова. Многе високе дипломате су бивши обавештајци, самим тим су упознати са обавештајном проблематиком и активностима. Својим искусним опсервацијама и разноврсним талентима, они служе као непроцењива подршка својим прикривеним колегама, чија дипломатска заштита је марљиво уређена од стране министарстава. Информације добијене од израелских дипломата су доступне обавештајно-безбедносној заједници за непосредну употребу, у оперативне сврхе или за укључивање у архиву. Израелске обавештајне и безбедносне службе играју значајну улогу и у државном, али и у приватном сектору. Многи руководиоци, како у државној служби, тако и у индустрији, су у једном периоду своје каријере, директно или индиректно сарађивали са обавештајном заједницом.

Историја јеврејског народа показала је да формирање националне и независне државе Израел до данас прате бројни, отворени проблеми, угрожавајући фактори, који се манифестују кроз различите облике организованог насиља, ратове, тероризам и друге појаве. У околностима континуиране борбе за опстанак израелске државе и нације, значајно, а можда и кључно место, заузимају обавештајно-безбедносне активности, које су угаони камен у процесу обезбеђивања обавештајних информација којим се дефинише

²⁷ Herzog Chaim, „*Living History*“, Orion Books, London, 1998. стр. 290.

стратегија националне безбедности Израела, национални интереси и спољнополитички приоритети ове државе.

Допринос обавештајно-безбедносног система Израела несметаној реализацији виталних државних и националних интереса је немерљив јер он својим стратешким анализама и проценама, дугорочно прогнозира развој укупне, а посебно регионалне безбедносне ситуације, дајући „моћно оружје“ израелском политичком фактору, приликом доношења важних одлука. На основу анализе садржаја, са сигурношћу се може закључити да је држава Израел типичан пример где је обавештајно-безбедносни систем у садејству са другим институцијама, деловао конструктивно и позитивно на националну безбедност, што се види кроз успешан вишедеценијски опстанак јеврејске државе, окружене коалицијом арапских и муслиманских противника.

IV ПРОБЛЕМИ СА КОЈИМА СЕ СУСРЕЋУ СЛУЖБЕ БЕЗБЕДНОСТИ У ЕВРОПИ И ПОТЕНЦИЈАЛНА РЕШЕЊА ЗА ЊИХОВО ПРЕВАЗИЛАЖЕЊЕ

Данашње време доноси велике промене на глобалном плану. Организовани криминал и тероризам постали су глобалне претње број један и, као такве, нашле су се у највећем броју стратешких докумената различитих међународних организација и највећег броја држава. За разлику од времена настанка првих обавештајних служби, када није било превише непознатих фактора који узрокују проблеме и безбедносне ризике, данас се системи безбедности налазе у потпуно новим околностима за које нису адекватно припремљене. Захваљујући неприлагођености служби на новонастале ситуације, можемо говорити о две групе проблема са којима се суочавају, а то су проблеми унутрашње и проблеми спољне природе.

Ова подела је условна, јер се у раду служби јављају негативни ефекти који су последица комбинованог негативног утицаја обе групе проблема. Такође, спољни проблеми условљавају промене у самим службама, а свака некомпатибилност одговарајућег спољног проблема може се посматрати као унутрашњи проблем. Под **проблемима унутрашње природе** подразумевају се проблеми организационе и методолошке природе, као што су:

- недовољна флексибилност организације у прилагођавању новим околностима;
- недостатак материјалних ресурса и ограниченост финансија;
- недовољна отвореност и спремност за сарадњу и размену информација, као највећи проблем с обзиром на распрострањеност безбедносних ризика, о чему ће више бити речи;
- проблеми кадровске политике (неадекватни програми усавршавања) и
- проблеми методолошке природе (коришћење неадекватних и застарелих методолошких поступака у аквизицији и анализи обавештајних сазнања, недовољни капацитети за обраду сувише велике количине података који долазе из великог броја извора, чији број бележи константан раст услед појаве нових извора, проблеми везани за квалитет извора информација, проблеми комуникационе природе, услед непостојања капацитета за превођење са неких језика и тумачење

информација, технички и други проблеми који могу утицати на правовременост доставе готових обавештајних производа и на њихов квалитет.²⁸

Што се тиче **проблема спољне природе**, ту се издвајају:

- брзе промене на глобалном плану;
- економска криза, осиромашење и презадуженост великог броја држава;
- могућност за ширење активности организација које се баве организованим криминалом;
- порозност државних граница и немогућност контроле илегалне трговине наркотика, оружја и људских органа;
- интернационализованост тероризма и организованог криминала, у смислу простора, али и у смислу порекла носилаца ових активности;
- распрострањеност интернета и других система и мрежа, електронска повезаност читаве планете и остали фактори који су створили потпуно ново тржиште на којем се одвијају илегалне трансакције, које је тешко контролисати и пратити;
- недовољно развијена свест политичких елита и шире јавности о значају обавештајних служби и начинима добре управе овим системима и
- непредвидивост савремених изазова, ризика и претњи и њихове међусобне условљености.

Када имамо у виду све проблеме са којима се суочавају службе постаје јасно да је то велики број проблема који могу изазвати озбиљне последице по безбедност државе. Јасно је да се ови спољни и унутрашњи проблеми међусобно преплићу и да између њих постоји узрочно-последична веза. Рецимо, проблеми везани за методологију условљени су развојем претњи и променама контекста, а тиме су и методе (које су биле веома ефикасне у неком претходном периоду) сада постале застареле и неадекватне. Брзина промена у свету условила је потребу брзе обраде података (који морају бити обрађени и дистрибуирани кориснику у реалном времену), а велики број обавештајних извора додатно је увећао количину података које је потребно обрадити. Додатни проблем настаје

²⁸ De Valk Gustav Guillaume, Phd Thesis: „*Dutch Intelligence: Towards a Qualitative Framework for Analysis*, *Rijksuniversiteit Groningen*“, Groningen, 2005. стр. 79–90.

због тога што је веома тешко доћи до оних правих, кључних информација које омогућавају склапање правог мозаика. На превазилажење проблема и недостатака у раду служби посебан утицај има и финансијски моменат, јер економска ситуација великог броја држава је изузетно тешка. Политички моменат је такође кључан. Да би се превазишли ови проблеми потребно је упоредо решавати и економске и друге проблеме и реформисати службе у складу са најбољом праксом. Проблеми су постали константа, која ће се увек појављивати као последица настанка нових промена и потреба за њиховим адресирањем, али је, пре свега, неопходна тешња сарадња служби безбедности најразвијенијих држава, с обзиром на њихов глобални утицај, али и на интернационалну димензију криминалитета који не познаје границе.

Сарадња обавештајних служби различитих земаља некада је била само изузетна појава у њиховим, али и у међународним односима уопште. Некада се она практиковала само у ратним приликама, у оквирима војних савеза, у виду размене обавештајних података неопходних за остваривање заједничких ратних напора. Неповерљиве према свим другим државама, па чак и према онима са којима су биле у војном савезу, државе су на ову врсту сарадње невољно пристајале. Због тога је она извођена веома опрезно, ограничено и недовољно искрено. Обавештајне информације размењивале су се у најнужнијој мери, увек у страху да се не открију њихови извори или да се на неки други начин не нашкоди интересима оне стране која их пружа. Ипак, уз све те резерве, ова размена информација често је била од велике користи за поједине чланице савеза и за напоре савеза у целини. Ако је обавештајна служба једне земље упознавала обавештајну службу друге земље савезнице о припремама заједничког непријатеља за извођење агресије или неке друге војне акције, о заверама против њених државника или војсковођа, о могућим диверзијама и сличним ризицима, онда је то било од несумњиве користи за државу која је бивала обавештена о томе.

Након завршетка Првог, а у току Другог светског рата, долази до интензивније и организоване сарадње обавештајних служби, а први који су у том периоду почели са узајамним помагањем билу су Британија²⁹ и Сједињене Државе, као вође антихитлеровске

²⁹ Британци су у Вашингтон послали Вилијама Стефенсона, који је успешно сарађивао са Едгаром Хувером.

коалиције. При крају двадесетог века међусобна сарадња служби безбедности различитих држава поприма све јаче обресе, па се тако она појављује изван војно-блоковских организација, конретно међу чланицама Европске уније. Један од видова сарадње јесу контакти државника, шефова држава, премијера и министара, а с обзиром да су за безбедност тих личности задужене и њихове националне тајне службе, међу тим службама увек долази до сарадње приликом припреме ових сусрета и за време њиховог трајања, без обзира да ли конкретне државе одржавају пријатељске односе. Припадници обавештајних служби земље домаћина природно су заинтересовани за податке о лицима, групама и организацијама које би могле да угрозе личност државника госта који се налази на њиховој територији, а за чију су безбедност привремено задужени. Зато траже и редовно добијају такве податке од одговарајућих служби земље из које гост долази. Уз то се, за време трајања посете, остварује и директна оперативна сарадња између припадника служби за обезбеђење државника из земље домаћина и земље госта. Када се ти сусрети остварују на територијама трећих земаља у ту сарадњу укључују се и службе безбедности тих земаља, па долази до мултилатералне сарадње обавештајних служби.

Без обзира на то о ком виду сарадње обавештајних служби различитих земаља се ради, нема никакве сумње да су они најчешће у интересу држава које је спроводе. Њима се и директно и индиректно штите одређени интереси и вредности националне безбедности сваке земље појединачно, а врло често и интереси и вредности међународне заједнице.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У историјском контексту посматрано, улога обавештајних служби и служби безбедности веома је значајна у процесу освајања, одржавања и смене власти. Њихов рад, у том смислу, се може тумачити на два начина и то пре свега у домену превентивног деловања према свим елементима угрожавања безбедности грађана, националне безбедности и националних интереса на међународном плану, али и у очувању тоталитарних и недемократских режима широм света.

Имајући наведено на уму, службе безбедности јесу један од основних инструмената којим се политичка моћ изражава. Све теорије о политичкој моћи, своју практичну манифестацију у примени своје снаге на друштво или територије ван својих граница, остварују у знатној мери употребом обавештајно-безбедносних служби. У том случају се највише говори о очувању или нарушавању елемената безбедности, а самим тим и стабилности друштва и државе. Држава, у том контексту, употребљава своју политичку моћ са циљем да оствари потребан ниво националне безбедности, као битним предусловом за стабилност и просперитет нације. Тај државни подухват није једноставан и захтева изградњу целокупног институционалног, нормативног и оперативног потенцијала служби безбедности на правовременом и успешном отклањању стварних и могућих спољних и унутрашњих опасности по безбедност нације и личне и имовинске сигурности грађана.

Обавештајно-безбедносне службе су државне институције које се баве прикупљањем нарочито важних и чуваних података о другим државама, институцијама или појединцима, односно заштитом таквих података и објеката напада који су од националног интереса. Оне су ослонац државног апарата који своје деловање заснива на релевантним и правовременим информацијама и њихов карактер деловања се разликује од офанзивног, што је специфично за велике светске силе (Британија, Француска, Русија) до дефанзивног, односно одбрамбеног што је својствено мањим и слабијим државама (Израел). У том распону између типично офанзивног карактера и искључиво одбрамбеног

развиле су се бројне варијанте и методе њиховог деловања од потпуне или делимичне сарадње са неким од моћних и великих обавештајно-безбедносних система до широког спектра активности усмерених на откривању и неутралисању тајног субверзивног деловања држава агресора који дестабилизује и угрожава безбедност нападнуге земље.

С тим у вези, безбедносне службе државе Израел су специјализоване у том смислу и тако организоване да се у сарадњи са свим структурама безбедности, рачунајући и територијалне снаге у које је укључено сво војно способно становништво представљају озбиљан гарант опстанка државе на том подручју. Тако утврђен обавештајно-безбедносни систем представља чврст ослонац државе и веома је повезан и измешан са највишим државним структурама, а све ради остваривања заједничког циља а то је опстанак државе. Ово је, вероватно, и најбољи пример организације обавештајно-безбедносних структура у једној, територијално, малој држави са непријатељским суседима.

На другој страни, за разлику од оваквог начина организовања служби безбедности, јесте онај који је присутан у територијално великим државама, које представљају наследнице империјалних сила или битних и одлучујућих актера у међународним односима, које имају своје интересе и ван својих граница. У том смислу треба издвојити службе и механизме безбедности Руске Федерације и Велике Британије, мада се делимично кроз ту призму могу посматрати и безбедносне структуре Италије, Немачке и Француске. Оно што их карактерише јесте велика територија, која је често подељена другачијом структуром и густином становништва, миграционим изазовима и терористичким претњама. Када се на то дода још и могућност да под њихову одговорност спадају и економски и безбедносни интереси тих земаља на удаљеним тачкама у свету ствара се утисак да се ради о једном гломазном безбедносном апарату.

Приликом одабира модела који су анализирани водило се рачуна да се међу њима нађе најразвијенија европска држава, са веома добро организованим, обученим и опремљеним обавештајно-безбедносним структурама укљученим у борбу против тероризма – Немачка, као и утицајне државе које су у ближој (Велика Британија) или даљој прошлости (Француска и Италија) биле изложене терористичким нападима, укључујући и нападе

експонената глобалног тероризма. Пример обавештајно-безбедносног система Руске Федерације је, осим ефикасности и широке препознатљивости својих тајних служби, погодан за анализу и због територијалне аналогије са Републиком Србијом. Наиме, највећи изазови по територију ове државе долазе са Северног Кавказа, одвојене територије која се може поистоветити са Аутономном Покрајином Косова и Метохије.

Циљ истраживања безбедносних система ових држава јесте уочавање њихових предности у односу на постојећи модел у Републици Србији, на основу којих се могу формулисати приоритети и правци деловања у процесу усавршавања истог. При томе је од посебног значаја да нови модел у потпуности буде прилагођен објективним безбедносним ризицима којима је држава изложена или којима може бити изложена у будућности, као и њеним материјалним и кадровским потенцијалима. Компаративном анализом се да закључити да је политички моменат немогуће избећи, али он мора бити сведен на минимум зарад безбедности саме државе и свих њених грађана.

Обавештајне службе представљају веома важне институције чија је примарна улога заштита државе од потенцијалних претњи. Своју улогу ове институције остварују преваходно прикупљањем, обрадом и дистрибуцијом информација које се тичу националне безбедности и заштите националних интереса највишем државном естаблишменту. Информације прикупљене на овај начин служе као водила политичким структурама у процесу планирања и доношења најважнијих одлука. Оне су често од стратешког значаја и могу утицати на опстанак државе. У времену пуном неизвесности и промена, у којем се о претњама може говорити само у контексту вероватноће, веома озбиљни изазови постављају се пред тајне службе. Истовремено су и очекивања од ових служби велика – од њих се очекује да знају скривено и да предвиђају непредвидиво.

Међутим, користећи упоредно историјски метод и методе анализе и синтезе могуће је доказати да су обавештајне службе у многим случајевима деловале деструктивно на националну безбедност сопствене земље и то не само оне на субнационалном, већ и оне на националном нивоу организовања. На другој страни, поред преовлађујуће праксе негативног, тј. непријатељског деловања страних обавештајних служби према

националној безбедности других земаља, све су чешћи случајеви и позитивног, тј. конструктивног деловања тих служби, стога се и инсистира на њиховој сарадњи у Европи и свету.

Да би се службе ефикасно супротставиле савременим изазовима, ризицима и претњама, потребна је еволуција њихове организационе политике, која би их учинила отворенијим за сарадњу и нове идеје и промене. Само тако могуће је држати корак са оним савременим носиоцима угрожавања који теже да увек буду неки корак испред служби. По први пут у историји неки криминални колективитети имају на располагању много већа средства од већине држава. Зато је важно да се стално инсистира на подршци развоју служби безбедности.

ЛИТЕРАТУРА

- 1) Бајагић, Младен, „Методика обавештајног рада“, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2010;
- 2) Бајагић, Младен, „Шпијунажа у XXI веку-савремени обавештајно-безбедносни системи“, Марсо, Београд, 2010;
- 3) Бери, Норман, „Увод у модерну политичку теорију“, Службени гласник, Београд, 2007;
- 4) Борн, Ханс и Вилс, Ејдан, „Надзор над обавештајним службама“, ДЦАФ, Женева, 2012;
- 5) Bloch, Jonathan and Paul, Todd, “Global Intelligence”, Perseus Book Group, New York, 2003;
- 6) Васовић, Вучина, „Савремене демократије“, Службени гласник, Београд, 2008;
- 7) Вуковић, Дренка, „Системи социјалне сигурности“, Службени гласник, Београд, 1998;
- 8) Грамши, Антонио, „О држави“, Радничка штампа, Београд, 1979;
- 9) Дамјановић, Мијат, „Упоредна искуства државних управа“, Магна агенда, Београд, 2003;
- 10) De Valk, Gustav Guillaume, Phd Thesis, “Dutch Intelligence: Towards a Qualitative Framework for Analysis”, Groningen, 2005;
- 11) Дикон, Ричард, „Британска обавештајна служба“, Глобус, Загреб, 1980;
- 12) Драгаш, Орхан, „Савремена обавештајно-безбедносна заједница: утопија или реалност“, ИП Рад, Београд, 2010;
- 13) Драговић, Никола, „Обавештајна служба Израела према писању стране штампе“, Билтен Војне Безбедности бр.2, Нови Сад, 1971;
- 14) Ђорђевић, Ивица, „Безбедносна архитектура у условима глобализације“, ФПН, Београд, 2007;
- 15) Ејдус, Филип, „Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои“, Службени гласник, Београд, 2012;
- 16) Јовановић, Слободан, „Држава“, БИГЗ, Београд, 1990;
- 17) Kahana, Ephraim, “Reorganizing Izrael/Intelligence Community”, Internacional Jural of Intelligence and Counterintelligence, 2002;
- 18) Kamrava, Mehran, “The Modern Middle East, A Political History Since the First World War”, University of California Press, 2005;
- 19) Кегли и Виткоф, „Светска политика-тренд и трансформација“, ФПН, Београд, 2004;
- 20) Костић, Младен, „Европске интеграције и реформа сектора безбедности“, ЦЕСНА, Београд, 2010;
- 21) Левков, Миливоје, „Израелска тајна служба“, Филип Вишњић, Београд, 2001;
- 22) Милошевић, Милан и Срећковић, Зоран, „Безбедносне службе света“, Медија Центар, Београд, 2010;

- 23) Нај, Џозеф, „Како разумевати међународне односе“, Стубови културе, Београд, 2008;
- 24) Петровић, Весна, „Међународни поступци за заштиту људских права“, Београдски центар за људска права, Београд, 2001;
- 25) Пург, Адам, „Обавештајне службе“, Енотност, Љубљана, 1995;
- 26) Richelson, T. Jeffrey, “The U.S. Intelligence Community, Ballinger, Cambridge, 1998;
- 27) Савић, Андрија, Делић, Милан и Бајагић, Младен, „Безбедност света-од тајности до јавности“, Институт безбедности, Београд, 2002;
- 28) Становчић, Војислав, „Политичка теорија“, Службени гласник, Београд, 2006;
- 29) Ђеранић, Предраг, „Ко контролише обавештајне службе“, Бесједа, Бања Лука, 2008;
- 30) Фатић, Александар, „Организовани криминал и обриси нове структуре безбедности у Европи“, Гласник Адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, 2010;
- 31) Фатић, Александар, „Модалитети обавештајног рада“, Ревизија за безбедност, Нови Сад, 2007;
- 32) Фром, Ерих, „Здраво друштво“, Напријед, Загреб, 1989;
- 33) Хејвуд, Ендру, „Политика“, Клио, Београд, 2004;
- 34) Хобс, Томас, „Левијатан“, Просвета, Београд, 1961;
- 35) Cohen, Richard and Mihalka, Michael, “Cooperative Security/New Horizons for International Order”, George C. Marshall Center, 2005;
- 36) Chaim, Herzog, “Living History”, Orion Books, London, 1998. и
- 37) Шобајић, Владимир, “Јеврејство и Израел“, Младинска књига, Љубљана, 1982.

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

-Организација и делатност служби безбедности у европским правним порецима-

Идеја за рад под називом „Организација и делатност служби безбедности у европским правним порецима“ проистекла је из сложености и вишезначности друштвеног феномена какав је безбедност, посебно када се говори о безбедности државе и друштва, што директно проистиче из динамичности и особености свих елемената који га одређују. У времену које долази, један од кључних изазова међународне заједнице јесте тероризам, стога се посебно истиче значај и улога националних служби безбедности. Сматрајући да у Европи није дат пуни научни допринос развоју система безбедности, овај рад је покушај да се кроз два аспекта - правног и институционалног - одговори овом научном изазову.

У уводу се полази од значаја појма безбедности, односно безбедносних служби, који је централни у писању овог рада. Од значаја је, заправо, њихово деловање на националну безбедност било које државе. Појам, организација и надлежност су елементи који се анализирају у централном делу рада, зарад адекватног појашњења безбедносних служби. Тако се долази до компарације више националних система, зависно од различитих критеријума (величина територије, глобални утицај), и анализе данашњих облика који су доживели трансформацију кроз историју (Немачка, Француска, Италија, Велика Британија, Руска Федерација и Израел), хронолошки, од историјата служби безбедности поменутих европских држава, првих организација, промена модела све до данашњих система безбедности, чију су организација, делатност, уз понеки статистички податак, детаљно описани, па све до проблема служби у функционисању и препоруке за њихов ефикаснији рад.

У овом раду се до поменутих сазнања дошло посредством следећих метода: **методе анализе садржаја** - сазнања о актуелним службама у Европи, организацији и пословима; **историјско-компаративног метода** - историјат служби, те упоређивање до данас познатих модела са њиховим претечама; **статистичког метода** - њиме се врши квантификација познатих података и њихово упоређивање са новодобијеним и **индуктивно-дедуктивног метода** - код закључивања и доношења коначних судова о службама безбедности.

Користећи наведене методе, долази се до циља овог рада, а то је значај и начин функционисања служби безбедности, које, са порастом степена опасности, постају гарант безбедности државе и грађана, те се овај појам, због значаја, не може једнообразно анализирати, већ изискује озбиљан приступ уз институционални оквир.

Кључне речи: безбедност, службе безбедности, Европа, организација, делатност.

SUMMARY AND KEY WORDS

-Organization and activities of security services in European legal systems-

The idea for a thesis entitled "Organization and activities of security services in European legal systems" resulted from the complexity and ambiguity of social phenomenon such as the security, especially when talking about the security of the state and society, which directly stems from the dynamics and characteristics of all the elements that determine it. In time to come, one of the key challenges the international community will face off is terrorism, therefore, it is needed to emphasize the importance and role of the national security services. Considering that Europe is not given the full scientific contribution to the development of the security system, this paper is an attempt to through two aspects - legal and institutional - answers this scientific challenge.

The introduction starts with the importance of the concept of security and security services, which is central to the writing of this paper. Of importance, in fact, is their action on the national security of any state. The concept, organization and competence are elements that are analyzed in the central part of the work, for the sake of adequate clarification of the security services. Thus, a comparison of multiple national systems, depending on different criteria (size of the territory, global impact), and analysis of present-day forms that have undergone a transformation through history (Germany, France, Italy, United Kingdom, Russian Federation and Israel), chronologically, from the history of the security services of the aforementioned European countries, the first organizations, the change of model to the present security systems, whose organization, activities, with some statistics, are described in detail, down to the problems of services in functioning and recommendations for their more efficient operation.

In this paper, the aforementioned findings were obtained through the following methods: ***content analysis method*** - information about current services in Europe, organization and jobs; ***historical-comparative method*** - history of services, and comparison of models known to date with their forerunners; ***statistical method*** - it quantifies known data and compares it with newly acquired and ***inductive-deductive method*** - when concluding and adopting final judgments on security services.

Using the above methods, we reach the goal of this paper, which is the importance and the way of functioning of the security services, which, with the increasing degree of danger, become the guarantor of the security of the state and citizens. This social phenomenon requires a serious approach.

Key words: security, security services, Europe, organization, activities.

БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА

Божидар (Мироје) Радоњић рођен је 18.05.1995. године у Лесковцу. Похађао је Основну школу „Коста Стаменковић“, коју је завршио 2010. године као носилац дипломе „Вук Караџић“. Исте године је уписао друштвено-језички смер у лесковачкој Гимназији, где је стекао средње образовање, пре уписа на Правни факултет Универзитета у Нишу 2014. године. Октобра месеца 2018. године дипломирао је на Правном факултету у Нишу са просечном оценом 9.33, након чега је уписао мастер академске студије права на нишком Правном факултету, смер унутрашњи послови. Написао је студијско-истраживачки рад под називом „Послови служби безбедности у правном поретку Републике Србије“. Истиче се одличним знањем енглеског језика, о чему сведоче и две међународне дипломе, „First Certificate in English“ и „Cambridge Advanced Certificate in English“, додељене од стране међународне организације Велике Британије за културне односе и образовне могућности (British Council). Почев од јануара 2019. године обавља стаж као адвокатски приправник у канцеларији адвоката Александра Павловића у Лесковцу.